УДК: 94(497.11)"1914"(093.2)
DOI: https://doi.org/10.18485/srpske_studije.2026.17.12
Рад примљен: 16. јуна 2026.
Рад прихваћен: 10. јула 2026.

Др Ивана Женарју Рајовић
научни саветник
Институт за српску културу Приштина/Лепосавић
ivanazenarju@yahoo.com
ORCID: 0000-0001-5025-578X

„ЗАПАРЛОЖЕНА ЊИВА" – ИЗВЕШТАЈИ ОКРУЖНИХ ПРОТОЈЕРЕЈА У РАШКО-ПРИЗРЕНСКОЈ ЕПАРХИЈИ 1914. ГОДИНЕ*

Апстракт: У раду су приказани и анализирани извештаји окружних протојереја, постављених у Рашко-призренској епархији од стране Министарства просвете и црквених дела крајем 1913. године. Извештаји су, на захтев Министарства, послати у фебруару и јуну 1914. године, а чувају се у Државном архиву Србије, у фонду Министарства просвете. Представљају сликовито сведочанство о положају и степену образовања свештеника, верском животу, народним обичајима и материјалном стању цркава, али истовремено указују и на изостанак развијеног црквено-административног система какав је већ постојао у православној цркви у Краљевини Србији. Као такви, могу бити вишеструко корисни, јер разноликошћу информација које пружају представљају изворе за истраживања историчара, историчара уметности, социолога, етнолога и антрополога.

Кључне речи: Рашко-призренска епархија, окружни протојереј, Игњат Миливојевић, Димитрије Пејовић, Коста Јовановић.

***

Епархија Рашко-призренска (и скендеријска), основана почетком XIX века, обухватала је велику територију која се поклапала са границама Старе Србије, али северно од Шар-планине, те је тако представљала крајњу

* Рад је написан у оквиру научноистраживачког рада НИО по Уговору склопљеним са Министарством науке, технолошког развоја и иновација РС број: 451-03-33/2026-03 од 29. 1. 2026. године.

северозападну европску провинцију Османског царства.[1] Границе епархија су углавном пратиле административну расподелу санџака, односно пашалука,[2] па је тако током XIX века, Рашко-призренска епархија претрпела више територијалних измена. Када је Старовлашка нахија припојена Кнежевини Србији 1833. године, овај део епархије је ушао у састав Ужичке епархије.[3] Жупа Изморник је била део епархије по оснивању, али је брзо враћена Нишкој епархији, у оквиру које је била до Берлинског конгреса.[4] И рубни турски градови на граници са Црном Гором, попут Бара, Подгорице, Спужа, Колашина и Жабљака, налазили су се у саставу Рашко-призренске епархије, такође до Берлинског конгреса.[5] Плав и Гусиње су дуго остали предмет црногорско-турског граничног спора, да би 1880. коначно и остали у границама Османског царства и Рашко-призренске епархије, док је Црна Гора добила Улцињ.[6] Након аустроугарске окупације Босне и Херцеговине, од 1894. године Рашко-призренској епархији су припали делови Сарајевске

1 Овај термин је симболично указивао на историјске српске земље и настао је у XIX веку, након стварања Кнежевине Србије, за територије које нису ушле у њене границе и које су остале јужно и у сливовима Лима, Ибра, Дрима и Вардара. М. Јагодић, *Нови крајеви Србије (1912–1915)*, Београд, 2013, 9; детаљно у: Ж. Илић, *Историјска картографија Србије и Старе Србије у другој половини 19. и почетком 20. века*, небојављена докторска дисертација, Универзитет у Београду – Филозофски факултет, Београд, 2024, 79–117. Епархија је настала спајањем епархије Рашке (којој су тада припадали Нови Пазар, Нова Варош, Сјеница, Бијело Поље, Трговиште, Митровица, Брвеник и Гусиње) и Призренске (од Митровице до Шар-планине, са Метохијом) и Скадарског санџака, који је обухватао знатни део Црне Горе, односно Зете око Скадарског језера и град Скадар са околином. И. Јастребов, *Податци за историју српске цркве из путничког записника*, Београд, 1879, 30–33; Н. Дучић, *Јепископије Зетска и Дабарска*, Гласник Српске краљевске академије 57 (1884), 82–83; *Азбучник Српске православне цркве по Радославу Грујићу*, ур. С. Милеуснић, Београд, 1993, 89–90, 211.

2 У. Шешум, *Границе Нишке епархије у 18. и 19. веку до 1834. године*, Црквене студије 15 (2018), 539–540.

3 Н. Радосављевић, *Рашки, призренски и рашко-призренски митрополити 1766–1878*, Ђурђеви ступови и Будимљанска епархија, зборник радова, одг. ур. Б. Тодић, Беране–Београд, 2011, 664–665.

4 М. С. Веселиновић, *Изморник*, Годишњица Николе Чупића 20 (1900), 216–220; У. Шешум, *нав. дело*, 539–540.

5 Од 1878. године већина је припала Црној Гори и Цетињској митрополији, док је Спич припао Аустроугарској. Област Васојевића је од међународног разграничења Османског царства и Црне Горе била подељена на Горње (црногорске) и Доње (турске) Васојевиће. В. Стефановић Караџић, *Етнографски списи о Црној Гори*, Београд, 1985, 270; М. Дашић, *Васојевићи у устанцима 1860–1878. године*, Подгорица, 1992, 9.

6 М. Јагодић, *Српско-албански односи у Косовском вилајету (1878–1912)*, Београд, 2009, 25–26.

епархије (Прибој са манастиром Бањом) и Мостарске епархије (Пљевља, Колашин, Пријепоље, Бистрица).[7]

Рашко-призренска епархија се, као и друге на територији Старе Србије, након балканских ратова нашла у саставу Краљевине Србије.[8] Међутим, већ након Првог балканског рата, из њених граница су издвојене територије које је ослободила војска Црне Горе. Пећки округ са Ђаковицом, Беранси округ са Рожајама, Плавом и Гусињем, а напослетку и Бјелопољски округ са Пљевљима, припали су Црној Гори и новооснованој Пећкој епархији под јурисдикцијом Цетињске митрополије.[9] Након нових територијалних измена крајем 1913. године, део Рашко-призренске епархије под контролом Србије поклапао се са Пријепољским, Рашким, Звечанским, Косовским и Призренским округом. Ове области је требало званично интегрисати у државни систем Краљевине, а црквене структуре саобразити са канонским поретком Српске православне цркве. То је подразумевало извршење различитих припремних радњи на терену.

Док је на челу Скопске митрополије био митрополит Виђентије (Крџић), а на челу Велешко-дебарске Варнава (Росић), договором министра просвете Љубомира Јовановића, председника владе Николе Пашића и митрополита српског Димитрија (Павловић), а наредбом краља, у априлу 1913. године је за администратора Рашко-призренске епархије био постављен протојереј Стеван Димитријевић, ректор Призренске богословије.[10] Заједничким деловањем државе и цркве постигнут је договор да

7 Љ. Дурковић Јакшић, *Пљевља и манастир Света Тројица (Борба против расрбљавања до ослобођења од Турака 1912. године)*, Београд, 2012, 206–211; *Грађа за историју Сарајевске (Добробосанске) митрополије 1836–1878*, прир. Н. Радосављевић, Београд, 2007, 19; И. Женарју, *Развој црквене уметности у Рашко-призренској епархији од 1894. до 1912. године*, Традиција, промене, историјско наслеђе, питања државности и националног идентитета на Косову и Метохији, гл. и одг. ур. С. Словић, Лепосавић, 2014, 202–205.

8 Са територије Старе Србије, Цариградској патријаршији су, осим Рашко-призренске епархије, припадале и епархије Скопска, Велешко-дебарска, Битољска (Пелагонијска), Преспанско-Охридска и Дојранска. М. Јагодић, *Православна црква у новим крајевима Србије (1912–1915)*, Српске студије 3 (2012), 102.

9 Ово су територије намесништава Ђаковичког, Метохијског без Кијево-долачке парохије и Пљеваљског без Отиловачке и Поблаћке парохије. *Азбучник Српске православне цркве*, 211; М. Јагодић, *Списак парохија у Рашко-призренској епархији за 1913. годину*, Српске студије 7 (2016), 369, 402; П. Кондић, *Митрополија црногорско-приморска у другој половини XIX и почетком XX века (1851–1920)*, необјављена докторска дисертација, Универзитет у Источном Сарајеву – Православни богословски факултет, Источно Сарајево, 2014, 441–449.

10 Владичански престо у Призрену био је упражњен након одласка митрополита Нићифора Перића, који је поднео оставку 1911. године. М. Јагодић, *Нови крајеви Србије*, 481.

се у новоослобођене крајеве, као својеврсни помоћни органи епархијске управе, пошаљу окружни протојереји, који би одржавали поредак у цркви, надзирали рад свештенства и постарали се да се усвоји правилно вођење црквене администрације. Упоредо са овом идејом, радило се на изради „Правилника и упутства за вршење Протојерејске службе у ослобођеним областима", који је био завршен до краја новембра, а званично одобрен 7. децембра 1913. године.[11] Прва решења о именовању окружних протојереја донета су 24. новембра.[12] Није јасно шта се догодило са Правилником, те да ли је митрополит Димитрије дао сагласност да се подели протојерејима, јер они у првим извештајима изјављују да не знају шта им је у опису дужности.[13]

У Рашко-призренској епархији је у Призренском округу постављен окружни протојереј Коста Јовановић, а у Косовском и Звечанском округу вршиоци дужности окружног протојереја, Димитрије Пејовић и Игњат Миливојевић; док у Рашком и Пријепољском округу није било именовања.[14] Новопостављени окружни протојереји су, за плату од пет хиљада динара годишње, имали задатак да обилазе своје округе, надзиру рад свештеника и монаха, како у верском, тако и у административном погледу.[15] Њихово именовање је за циљ имало постављање темеља за усаглашавање црквеног поретка и верског живота са оним у Краљевини Србији. Међутим, припајање нових епархија ипак није било могуће пре потписивања мира са Османским царством и постизања договора са Васељенском патријаршијом. Почетак Првог светског рата прекинуо је преговоре, који су обновљени 1919. и завршени наредне године.[16] До тада, у епархијама у новим крајевима Србија није могла да врши никакве измене у административној организацији, али је присуство новопостављених протојереја у неким крајевима епархије од првих дана утицало на успостављање темељних промена.

11 Датуми су у тексту навођени по старом календару.

12 Такође, у Скопљу је у децембру 1913. установљен инспекторат Министарства просвете и црквених дела за црквене послове у новим крајевима, где је на место инспектора постављен Милан Пећанац, дотадашњи референт у Министарству. М. Јагодић, *Православна црква*, 115; исти, *Нови крајеви Србије*, 490; Љ. Поповић, *Српска црква у 1912/13. години (Кратак преглед Рашко-Призренске епархије*), Српска теологија у двадесетом веку: истраживачки проблеми и резултати 13 (2013), 119.

13 Правилник се чува у Државном архиву Србије, у фонду МПС-Ц, 1913, VIII, 48. О њему: Љ. Поповић, *нав. дело*, 119–120.

14 М. Јагодић, *Нови крајеви Србије*, 489, н. 1184. За Пријепољски округ именован је Животије Степановић из Лапова, али није послат на ту функцију.

15 М. Јагодић, *Православна црква*, 114.

16 М. Јагодић, *Нови крајеви Србије*, 492.

У Државном архиву Србије, у фонду Министарства просвете и црквених дела, чувају се извештаји окружних протојереја из 1914. године. У овом тексту изабрани су они извештаји који сведоче о стању у три округа Рашко-призренске епархије у које су послати окружни протојереји. Реч је о извештајима из фебруара и јуна 1914. године, које су писали окружни протојереји Призренског, Косовског и Звечанског округа. Сви су писани руком, осим извештаја призренског окружног протојереја који је 5. јуна 1914. године откуцан на писаћој машини. Ови извештаји представљају корисну допуну досадашњим истраживањима нових крајева Србије Милоша Јагодића, односно извештајима о парохијама и свештенству Рашко-призренске епархије у 1913. години које је објавио и статистички анализирао. Ови извештаји пружају изузетно богату грађу за научна истраживања, будући да сликовито сведоче о верском животу, народним обичајима, положају и степену образовања свештеника, као и о материјалном стању цркава. Истовемено, они јасно указују на изостанак развијеног црквено-административног система каквог је у то време имала православна црква у Србији. Због разноликости информација које доносе, ови документи су вишеструко корисни историчарима, историчарима уметности, социолозима, етнолозима и антрополозима.

Доступни извештаји не нуде довољно детаљних информација за прецизно утврђивање граница Призренског и Косовског округа. За то је неопходна упоредна анализа са већ публикованим списком парохија Рашко-призренске епархије из 1913. године.[17] Подела на три округа у 1914. години, Приштински, Косовски и Звечански, разликује се од претходно успостављене поделе у 1913. години, кад је простор који је обухватала Рашко-призренска епархија био подељен на четири округа: Пљеваљски, Новопазарски, Приштински и Призренски.[18] Црквено-административна

17 Уп. М. Јагодић, *Списак парохија*.

18 Ова четири округа састојала су се од укупно 19 срезова: Пљеваљски округ, са Пљеваљским, Пријепољским и Нововарошким срезом; Новопазарски, са Новопазарским, Сјеничким и Митровичким срезом; Приштински, са Приштинским, Вучитрнским, Гњиланским, Лабским и Феризовићким срезом и Призренски округ, са Шарпланинским, Ђаковичким, Горским, Дримским, Метохијским, Подримским, Љумским и Подгорским округом. Поделе и њихове измене, у складу са новонасталим ситуацијама и изменама на терену, вршио је начелник Министарства унутрашњих дела Милорад Вујичић, који је постављен на чело Полицијског одељења, које је у ослобођеном Скопљу формирано при Штабу Врховне команде. Након више модификација, новоослобођене територије су административно подељене на срезове, који су пратили османску поделу на казе, а унутар срезова су села груписана у општине, које нису постојале у претходном систему. Било је укупно десет округа и 43 среза. М. Јагодић, *Нови крајеви Србије*, 103–105 исти, *Списак парохија*, 369.

подела била је нешто другачија. Једним делом на то је утицао губитак срезова из Призренског округа, који су припали Цетињској митрополији.[19] Преименовањем Приштинског округа настао је Косовски, из чијих је граница издвојено Вучитрнско намесништво. Оно је потом припојено Звечанском округу, који је успостављен уместо дотадашњег Митровичког.[20]

***

За протојереја округа Призренског, са седиштем у Призрену, постављен је протопрезвитер Коста П. Јовановић, рођен 1854. године у Рачи. Неколико месеци по постављењу, администратор епархије Стеван Димитријевић предложио га је, уз друге истакнуте свештенике из епархије, Министарству просвете и црквених дела за додељивање Ордена Светог Саве IV реда. Када му је 1915. године понуђено да се врати у своју парохију, то је одбио јер му „није могуће да издржава парохијске штрапаце, јашећи по селима". Задовољан позицијом у Призрену, тражио је да остане на истом положају, у том граду или неком другом месту, или да га поставе за председника Духовног суда у истом крају. Бугари су га убили у првој половини децембра 1915. године на путу Гњилане–Сурдулица.[21] Јовановић је 1914. године послао два извештаја, први у фебруару, у којем је истакао да још увек чека конкретна упутства о томе шта се очекује од њега, и дао кратак осврт на стање у округу. У овом извештају помиње 25 активних цркава.

Други извештај послат четири месеца касније је обимнији и пружа мноштво информација о стању свештеника и цркава у округу, а у њему Јовановић помиње 23 цркве, пет капела и цркву која је преобраћена у џамију, мислећи, свакако, на Цркву Богородице Љевишке.[22] Поредећи број од 23 цркве са непубликованим списком парохија који је 7. децембра 1913. године саставио администратор Рашко-призренске епархије Стеван Димитријевић,[23] закључујемо да су то следеће парохијске цркве: три цркве у

19 Уп. М. Јагодић, *Списак парохија*, 370–374.

20 Уп. *Исто*, 374–393.

21 Државни архив Србије (=ДАС), Министарство просвете, Црквено одељење (=МПС-Ц), 1914, II, 4. С. Димитријевић, Министру просвете и црквених дела, 9. 7. 1914. Призрен; 1915, I, 51. К. П. Јовановић, Министру просвете и црквених дела, 12. 1. 1915. Призрен; М. Јагодић, *Нови крајеви Србије*, 489, н. 1184; П. Пузовић, *Страдање свештеника Рашко-призренске епархије током Првог светског рата*, Богословље 77/1 (2018), 126.

22 Преобраћена у џамију у османско доба, у време ослобођења је била позната као Црква Свете Петке. Ј. Павличић Шарић, *Баштина Богородице Љевишке и очување памћења*, Звечан, 2021, 68–70.

23 ДАС, МПС-Ц, 1913, VIII, 67.

Призрену (Свети Ђорђе, Свети Никола, Свети Спас), цркве посвећене Светом Николи у Локвицама, Средској, Драјчићима, Севцу и Љубижди; Богородичина црква у Кориши, црква манастира Свете Тројице као парохијска за Суву Реку, Богородичина црква у Мушутишту, Светог Василија у Србици, три цркве у Великој Хочи (Свети Стефан, Свети Никола и Свети Јован); Богородичина црква у Ораховцу и Свети Врачи у Зочишту. То је седамнаест цркава из Призренског намесништва, којима се може додати још пет из Метохијског намесништва које нису ушле у Цетињску митрополију – Свети Јован у Црколезу, Свети Никола у Кијеву, Ваведење Богородице у Долцу, Свети Никола у Ђураковцу и Свети Никола у Истоку. У поменутом списку парохија из 1913. године не помиње се манастир Светог Марка у Кориши, што би могла бити двадесет трећа црква, али се овај манастир налази у извештају протојереја као један од два активна манастира у округу. У списку из 1913. године нису поменуте ни Црква Светог Ђорђа у Горњем Селу и цркве Светих апостола и Светог Николе у Мушникову, чији су мештани припадали парохији у Драјчићима, тако да са њима број расте на 26, што је једна више него што је протојереј поменуо у извештају из фебруара. На којих пет капела је мислио Јовановић, није јасно.

За вршиоца дужности протојереја Косовског округа са седиштем у Приштини постављен је свештеник Димитрије Пејовић из Зајечара, који је радио и као учитељ у приватној Женској гимназији.[24] Димитрије Пејовић је приступио свом новом радном задатку са великим амбицијама, па је у Приштини основао радничку школу за девојчице, где је предавао српски језик, писање, рачун, веронауку и моралне поуке. Школа је била бесплатна, а како би јој обезбедио финансијску сигурност, успоставио је сарадњу са хуманитарним удружењем „Коло српских сестара", са којим је организовао приредбу. На њој су деца извела комад „Нове сестре" и рецитовала песму о Косову које је он написао, због чега је тужен инспектору Министарства просвете за верске послове јер „вређа осетљивост суграђана муслимана".[25] Истовремено, свештеник Хранислав Поповић из Бруса, који је прво послат у Нови Пазар, па одатле у Кавадарце за окружног протојереја Тиквешког округа, молио је Министарство за премештај у Приштину јер у Кавадарцима и околини није било гимназије у којој би школовао децу. Тако су Пејовићу и Поповићу замењена места, само шест месеци након постављења. Пејовић није био задовољан овим премештајем.[26] Када су се окружни протојереји

24 *Просветни гласник*, год. XXVIII, бр. 7, јули 1907, 483.

25 ДАС, МПС-Ц, 1914, II, 34. М. Пећанац, Д. Пејовићу, 3. 2. 1914. Београд.

26 ДАС, МПС-Ц, 1914, I, 66. Х. Поповић, Министру просвете и црквених послова, 21. 2. 1914. Кавадарци; 1915, I, 51. Д. Пејовић, Министру просвете и црквених дела, 12. 1.

изјашњавали о томе да ли желе да се врате на своје парохије или остану на новим позицијама, Пејовић је већ био у Тиквешком округу и изјавио је да би остао само када би им се гарантовала сталност места, осим премештаја по сопственој молби: „Потписати је 6 месеци пробавио у Приштини и у времену, када је отпочео најагилнији рад, без знања буде премештен овде у Кавадарцима, те је за тако кратко време увидео тешкоћу овог и оваквог изненадног премештаја."[27] Осим тога, било је још разлога због којих је желео да се врати на своју парохију, попут финансијских, као и због тога што ни он није могао да школује децу у том месту. [28] Осим извештаја о организацији приредбе који је послао 8. фебруара 1914. године, Пејовић је након две недеље писао Министарству, истичући потребу да се у Јањеву изгради црква како би се стало на пут католичким утицајима.[29]

Његов извештај о стању у Косовском округу у мају исте године је најкраћи извештај, написан на свега две странице, са најосновнијим подацима. У њему помиње 33 активне цркве, које смо, поређењем са поменутим списком Стевана Димитријевића, успели да идентификујемо, као и 21 неактивну цркву и црквишта. Дакле, у Косовском округу, у Приштинском намесништву, налазиле су се цркве: Светог Николе у Приштини, Успења Богородице у Грачаници, Ваведења Богородице у Липљану, Светог Димитрија у Добротину, Светог кнеза Лазара у Гуштерици, Свете Петке у Лапљем Селу и Светог Григорија Богослова у Ливађу. У Феризовићком намесништву су биле цркве: Светог Уроша у Феризовићу,[30] Светог архангела Михаила у Неродимљи, Светог Николе у Штрпцу, Свете Петке у Беревцу, као и две цркве у Готовуши, посвећене Богородици и Светом Николи.[31] Највеће на-

1915. Кавадарци; Х. Поповић, истом, 15. 1. 1915. Приштина; М. Јагодић, *Нови крајеви Србије*, 489, н. 1184; Љ. Поповић, *нав. дело*, 120.

27 ДАС, МПС-Ц, 1915, I, 51. Д. Пејовић, Министру просвете и црквених дела, 12. 1. 1915. Кавадарци

28 Из Кавадараца је завршио у Нишу, био је и председник Духовног суда. ДАС, МПС-Ц, 1914, II, 34. М. Пећанац, Д. Пејовићу, 3. 2. 1914. Београд; 1915, I, 51. Д. Пејовић, Министру просвете и црквених дела, 12. 1. 1915. Кавадарци; Х. Поповић, истом, 15. 1. 1915. Приштина; *Просветни гласник*, год. XXVIII, бр. 7, јули 1907, 483; Б. Ловрић, *Историја Ниша. Приликом педесетогодишњице ослобођења Константиновог и Немањиног града, 11. јануара 1878 – 11. јануара 1928*, Ниш, 1927, 97; М. Јагодић, *нав. дело*, 489, н. 1184; Љ. Поповић, *нав. дело*, 120.

29 ДАС, МПС-Ц, 1914, 34. Д. Пејовић, Министру просвете и црквених дела, 21. 2. 1914. Приштина.

30 Старији назив за Урошевац.

31 Црква у Севцу је, иако у Сиринићкој жупи као и поменута села, припала Призренском округу јер је граница очигледно била у Штрпцу, а Севце на путу од Штрпца ка

месништво, са највећим бројем храмова било је Гњиланско и у њему су биле цркве: Светог Николе у Гњилану, Светог Саве у Ранилугу, Ваведења Богородице у Божевцу, Архангела Михаила у Великом Ропотову, Светих апостола Петра и Павла у Петровцу, Успења Богородице у Бостану, Успења Богородице у Доњем Кормињану, Светог Илије у Доморовцу, Свете Петке у Шипашници, Светог Николе и Свете Петке у Витини, Светог Димитрија у Врбовцу, Светог Теодора Тирона у Могили, Преображења Христовог у Пасјану, Светог Николе у Каменици, Свете Петке у Стражи, као и цркве манастира Бинач и Драганац. Овом списку од 31 храма недостају још две цркве у Сиринићкој жупи, које не помиње Стеван Димитријевић, Светог Ђорђа у Горњој Битињи и Светог Димитрија у Доњој Битињи.

За вршиоца дужности протојереја Звечанског округа са седиштем у Митровици постављен је Игњат Миливојевић из Милошевца код Велике Плане. Из свештеничке породице, у којој су и отац и деда били свештеници, као свршени богослов без учитељског испита, 1889. године постављен је за заступника учитеља трећег разреда основне школе у Божевцу и Крњеву, у Пожаревачком округу. Наредне године је био учитељ и вршилац дужности управитеља школе у Ратару, одакле је потом премештен у Трновчу, а 1893. постављен за учитеља у Милошевцу. Ту је и рукоположен за свештеника 1894. године. Ускоро је послат у Смедерево, за капелана свештенику Младену Видаковићу. У Милошевцу је био и 1911. године, кад је добио похвалницу Српског пољопривредног друштва за учествовање на Пчеларској изложби. Са места милошевачког пароха послат је за вршиоца дужности окружног протојереја Звечанског округа. Приликом селидбе у Митровицу, молио је да му Министарство просвете и црквених послова обезбеди шест возних карата од Милошевца до Митровице како би преселио породицу. Молбу је слао три пута, а карте је добио тек када је решио да се врати на своју парохију у Милошевац. Димитријевић је предложио и да се Игњат Миливојевић, свештеник и вршилац дужности окружног протојереја, „млад али ревносан на новој дужности", одликује Орденом Светог Саве IV реда. За време Првог светског рата интерниран је у логор у Нежидеру. Био је носилац признања многих културних удружења, а 1937. године је као протојереј и архијерејски намесник Среза великоорашког и парох из Милошевца био одликован највишим свештеничким орденом, напрсним свештеничким крстом.[32]

Призрену, док су остала села на путу од Штрпца ка Урошевцу.

32 У часопису *Време* је 1940. године објављено да је са својом женом Милицом прославио педесет година брачног живота. ДАС, МПС-Ц, 1914, II, 4. С. Димитријевић, Министру просвете и црквених дела, 9. 7. 1914. Призрен; 1915, I, 76. И. Миливојевић, Министру просвете и црквених дела, 18. 8. 1914. Митровица; *Учитељ*, св. за август и септембар, год. IX, 1890, 262; *Просветни гласник*, год. X, св. 17–20, 31. 10. 1889, 574; исто, год. X,

Миливојевић је први извештај, попут Јовановића и Пејовића, послао већ у фебруару, с кратким освртом на положај свештеника и начин на који приступају канонским обавезама. Његов извештај из јуна је најинформативнији, са јасно пописаним срезовима, односно намесништвима и парохијама. У Митровичком намесништву су биле новоподигнута Црква Светог Саве, Црква Усековања главе Светог Јована у Сочаници, Ваведења Богородице у Дубоком Потоку, пећинска црква у Црној Реци, две капеле (једна у Лучкој Ријеци и друга у Црепуљи), манастир Соколица и црквиште, односно рушевине манастира Бањске. У Вучитрнском намесништву су се налазиле цркве Светог Илије у Вучитрну, Светог Николе у Бањској и Покрова Пресвете Богородице у Бабином Мосту, док су у Дреничком срезу били црквиште у Бањи и манастир Девич.

Извештаји су транскрибовани уз минималне лекторске интервенције и применом правописних правила при писању малог и великог слова и речце не, али уз задржавање језичких особености, правописних специфичности и стилских карактеристика. Скраћенице су рашчитаване у угластим заградама. Речи које недостају, а из смисла и суштине реченице су се могле протумачити, такође су уношене у угласте заграде. Уз сваку поменуту личност дати су основни биографски подаци, као и подаци о црквама, релевантни за исказе у извештајима. Датуми су навођени по старом календару.

***

ПРИЗРЕНСКИ ОКРУГ
ДАС, МПС-Ц, 1914, I, 21.

Бр. 178
23. фебруара 1914.
у Призрену

Господину министру просвете и црквених послова[33]

Београд

св. 21–24, 31. 12. 1889, 581; *Просветни гласник*, св. 1–24, 1890), 559, 571; *Учитељ*, св. 3, год. XIII, новембар 1893, 262; *Тежак*, бр. 27, год. XLII, 30. 9. 1911, додатак: *Списак награђених излагача за предмете изложене на пчеларској изложби,* 4; *Време*, год. бр. 5682, 10. 11. 1937, 5; *Време*, год. XX, бр. 6702, 21. 10. 1940, 9.

33 У време слања свих извештаја, министар је био Љубомир Јовановић, који је на тој позицији остао до краја 1914. године, након чега је именован за министра унутрашњих дела.

По постављењу мом за окружног протојереја у Призрену, ја сам се, при поласку на дужност, лично био јавио Господину министру и Господину митрополиту, као и Господину инспектору црквеног одељења и нико ми није дао упута, шта овамо имам да радим, нити ми је наређено: коме и када требам да подносим извештаје о нађеном стању у овој, у истини, „запарложеној њиви". Знао сам, напоменуто ми је у Министарству, да се, за рад окружних протојереја у ослобођеним крајевима, ради правилник и ја сам очекивао, да га и добијем, те да знам шта имам да радим и да тек тада треба да подносим извештај.

Ово је узрок, зашто, до сада, нисам поднео никакав извештај о свом раду и ја молим Господина министра, да ме, према овом мом објасњењу, ослободи даље замерке, а трудићу се: да се у будуће, ни на какав мој извештај неће чекати. Ако, у шиљању извештаја и извршивању наредаба не будем први, нећу бити ни последњи.

И ако нисам добио, нарочити упут за моје делање у овом округу, ја сам, као дугогодишњи намесник и бивши председник Духовног суда, знао, шта ми и овамо ваља радити, па сам и радио.

Прегледајући протоколе рођених, венчаних и умрлих, у цркви призренској, нашао сам: да они нису прописни, нема у њима потребних рубрика, јер су раније, и пре ослобођења, набављени и да те рубрике нису правилно попуњаване. Према овоме, оценио сам: да и у осталим црквама није боље, па сам издао наредбу и упут, како се протоколи имају водити и предочио свештеницима, каквој се одговорности, за неправилно вођење протокола, излажу.

Прошле, 1913. године, администратор ове Рашко-призренске епархије, издао је био један опширан распис и упут свештеницима у погледу вршења њихових дужности, као: вођења протокола, начина вршења испита, венчања итд. али, на извршавање овога, није, од наредбодавца, вршено контролисање, јер није било ни спремних лица за ово; јер је и администраторство привремено, као што је штетно што нема ни сталног Духовног суда, а све ово чини да послови не могу да теку правилно, јер свештеници не виде јаку руку, која их на посао упућује, јер не виде ни власт, која ће их узимати на одговор и кажњавати за невршење њихових дужности.

Постоји при митрополији давање „вуле" – дозволе за венчавање, као што је то до 1882. г. било у старим границама, када су окр[ужни] протојереји наплаћивали: „печате". Ове се архијерејске дозволе наплаћују по 2. 50 д[инара] и њих је наплаћивао митрополитски намесник, а сада их наплаћујем ја и предајем митрополији. За ове дозволе свештеник је упућивао женика, али давалац истих, није се упуштао у испитавање, да се сазна има ли довољно оглашења; тј. да сазна: кад је испит извршен, кад ће се венчање извршити

и др. Ево до чега је дошло: у очи дана венчања, дошао ми је један свештеник и повео једног свог парохијанина и тражио, да дам дозволу, да се овај његов парохијанин може сутра венчати. На моје питање: кад су младенци испитани, обојица ми одговорише: младенци нису испитани, али има година дана, како је момак дао девојци обележје, па веле, да се сутра могу венчати. Дозволу нисам дао, свештеника сам прекорео, што својим парохијанима не објашњава нови ред већ им иде на руку, да траже и раде што је неправилно и немогућно. Пошто је женик све спремио, звао законике и стоку поклао за сутрашњу свадбу, учинио сам те је свештеник одма отишао, испит извршио и платио таксу за разрешење оглашења и младенци су венчани. Да би се ово прекратило и да би свештеничке овакве радње контролисао, издао сам им наредбу. Да ми у писмима, које ми упућују по женику, назначе: ког су дана младенци испитани, којих су дана оглашени кад ће се венчати. Овакве су ми извештаје после шиљали, а да ли има злоупотребе, видећу кад будем отпочео преглед цркава и протокола.

До мога доласка на дужност, није се ни знало: да постоје протоколи за уписивање брачно испитаних и оглашених. Одма сам био издао наредбу, да свештеници и ове протоколе набаве, а да ли су то урадили уверићу се лично.

Митрополија је, у пр[ошлој] год[ини] издала наредбу свештеницима да набаве протоколе. Питао сам их: јесу ли протоколе набавили и од које су године, по својим забелешкама, почели у њих заводити? Један ми је, и то овај исти, о коме сам напред говорио, одговорио: „Протокол водим од 1902. г. али ми протокол умрлих није тачан, јер се умрла мала, па и одрасли деца сарањују неопевана и мене не зову да их опевам". Распитао сам и сазнао сам: да овај свештеник и неживи у својој парохији, те да је својим парохијанима у близини, већ живи у Призрену, па да је и ово узрок, што се његови парохијани венчавају без испита и сарањују неопевани, јер је људима толико [тешко][34] да иду непроходним путевима и да траже свештеника, па и пре законом опредељеног времена своје умрле сарањују. Поводом овога, обратио сам се Окружном начелству с молбом: да се у округу објави да се за сваког умрлог православног јави свештенику благовремено, да од њега очекују наредбу кад се умрли може и у колико дубокој раци може сахранити. На предлог мој са овим случајима, администратор је наредио: да се овај свештеник одсели у своју парохију и он то треба да учини до 1. ид[ућег] м[есеца].

Даље: Једног дана дошао ми је један и тражи „вулу" за венчање, а још има живу и неразведену жену. Други један, донео ми је писмо од свог свеш-

34 Недостаје реч.

теника и тражи дозволу, да се може венчати на беле покладе, 16. т[екућег] м[есеца] иако, као свештеник мора да зна, да се не може венчати беле недеље. Трећи пак, са пристанком своје жене, довео је, поред ње, у своју кућу, другу жену. Законита жена, коју саслушава општински суд, власт, одобрава, да се њен муж може венчати са ново-доведеном и муж, на основу овога, неодступно досађује Митрополији и Духовном суду, да се његов брак са овом другом женом призна за важећи, „јер је митрополит Нићифор[35] усмено дао благослов да се могу венчати и да их је неки свештеник у некој цркви ноћу венчао". Наравно, овај је човек одбивен и казато му је: да тражи, најпре, развод брака са законитом женом. Ове сам примере навео, да би Господин министар увидео, какве су верозаконске прилике у овом округу и како свештеници схватају своју дужност, како наопако извршују и оно, зашто имају и упут, како да сврше. Неопходно је потребан и архијереј и Духовни суд.

У округу има 25 цркава са 17 парохијских свештеника, од којих је један под архијерејском забраном, али чије ће кривице, по објашњењу Господина митрополита Димитрија,[36] извиђати и судити Духовни суд, кад буде образован.[37] Од цркава једна је грчка са 1 свештеником Грком а на парохији од 150 домова.[38]

Парохије православних свештеника мале су. Има их са 70 домова и свештеници бедно живе а сви се надају и жељно очекују да прогласите: да „Закон о преуређењу свештеничког стања", важи и за ове крајеве.[39]

У округу има и два манастира: „Св. Тројица" са 2 калуђера и манастир: Св. Марко. Калуђери Св. Тројице опслужују парохију: суво-речку а калуђер Св. Марка село: Коришу. Актом сам молио администратора, да од калуђера

35 Митрополит рашко-призренски Нићифор (Перић), који је био на челу епархије од 1901. до 1911. године, кад је на захтев конзуларног одељења Министарства иностраних дела био принуђен да поднесе оставку. А. Новаков, *Перић, Нићифор (Никола)*, Српски биографски речник 8, Пањ–Пч, гл. ур. Б. Бешлин, Нови Сад, 2025, 155.

36 Митрополит српски Димитрије (Павловић) од 1905. до 1920. године, а потом српски патријарх од 1920. до 1930. године. *Азбучник Српске православне цркве*, 179–180.

37 Под забраном чинодејствовања је од 1910. године био протојереј Трифун Радивојевић из Призрена. У овом граду је рођен 1854. године, рукоположен за свештеника 1886, а за протојереја 1904. године. Одликован је надбедреником 1896, а 1904. године напрсним крстом и Орденом Светог Саве IV степена. М. Јагодић, *Свештенство*, 327.

38 У извештају из јуна помиње 23 цркве.

39 Према Закону о уређењу свештеничког стања из 1883. године, који је у Краљевини усвојен како би се дефинисао економски и правни статус свештенства, парохија није смела бити мања од 300 нити већа од 400 домова. М. Јагодић, *Нови крајеви Србије*, 497–498.

одузме опслуживање парохија, јер је то противно и духу закона о преуређењу – побољшању – свештеничког стања, ну, он мој предлог није уважио.

О свему, што сам до сада у раду видео – имаћу доста посла и потешкоћа, али их се не бојим. Примио сам се да радим и тешкоће да савлађујем и савладаћу их само тако: ако буде власти и архијерејске и судске, да све нас контролише, да све нас упућује, али и све нас да казни, ако нисмо исправни на свом месту.

Једину и велику ми тешкоћу задаје капитално стање цркве призренске. У црквене рачуне улазе још 11 разних фондова, који за време Турака нису могли да постоје као засебне добротворне установе, већ им је фирма и заштита био „Фонда Цркве Св. Ђорђа".[40] Од црквених фондовских новаца, сграђена је великољепна црква; фонд је купио зграду за митрополију, доградио зграду за гимназију; плаћао учитеље и издржавао сиротињу. Овим фондовима и црквеном имовином и капиталом, руковао је црквено-школски одбор, који сте Ви скорашњим решењем, задржали, да и даље функционише. На моја многа тражења, председник црквено-школског одбора поднео ми је овај [нечитко] рачун на увиђај и употребу и ја Вам исти шиљем, да увидите сву замршеност рачуна између цркве и фондова и по којима црква дугује фондовима више од 88. 000 дин. Кад сваки фонд узме своје и сваки еснаф наплати своје, црква ће опет остати дужна и неће имати новаца ни да себе снабде свима потребама, ни да плаћа своју послугу.

Ја сам покушао, да сами ово стање ликвидирамо и да умолимо еснафе, да ова своја примања од цркве отпишу, пошто, како веле, црква овај новац није на себе ни потрошила. И, ако, у овоме, не би успео, ја ћу Вам се обратити и молити Вас, да нам дође једно способно рачунско лице, које ће ово стање да ликвидира.

У Призрену постоји и римокатоличка црква, на којој звоне три звона а на нашој православној само једно мало. Црква призренска нема новаца ни средстава да направи звонару и набави још које звоно, те да се и звонима надјача римокатолиштво; те да се и звонима оглашује: да [је] Душанов Призрен васкрсао и да као будан стражар, на арнаутској граници, објављује своју славу, али и претњу непријатељима, којима он мути планове завојевања.

Ово је мој први извештај, о, приближно тачном, стању цркава и свештенства у округу призренском.

Ових дана предузећу ревизију по округу и тада ћу моћи и више и јасније да опишем, какво је стање у округу и у верском и у моралном погледу.

40 Црквени фондови као вид економског удруживања за капитал Срба имали су функције налик банкама. Ђ. Микић, *Друштвене и економске прилике косовских Срба у XIX и почетком XX века, од чифчијства до банкарства*, Београд, 1988, 311–336.

С. Ц. Бр. 26
Окружни протојереј
Коста П. Јовановић

*

ДАС, МПС-Ц, 1914, I, 65.

Бр. 459
5. јуна 1914. год.
у Призрену

Господину министру просвете и црквених послова
Београд

Почаствован Вашом виском пажњом, ја сам се примио дужности протојереја округа призренског и са пуно воље настао сам: да се цркве и стање у њима, као и само свештенство у ред доведе. Извршио сам преглед цркава у округу и о свему нађеном, учтиво Вам подносим извештај о следећем:

1. Цркве

У округу има служећих цркава 23; 5 капела и више разрушених и опалих цркава и једна у Призрену, која је била потурчена – обраћена у џамију. Све су цркве осим призренске мале и од тврдог материјала и све су скоро давнашње, али се ни за једну, сем цркве у Мушутишту, не зна када су подигнуте и ко их је подигао. Полуразрушених цркава и црквишта има повише, нарочито у парохији: мушутишкој и велико-хочкој. Судећи по количини ових цркава, може се веровати: да су ове цркве подизали властелини, као своје домаће цркве. У свима, скоро, постоје и доста очувани живописи, које би требало да оцене стручњаци из кога су доба, кад нема никаквих других записа о томе.

По запису више западних врата једино се зна да је цркву у Мушутишту подигао краљ Урош 1206 г. Црква је ова са једним кубетом. Она је обнављана 1856. г. а тада је овај напис и стављен.[41]

41 Најстарија властеоска задужбина у Србији, подигнута 1315. године као задужбина великог казнаца Јована Драгослава и његове породице. Обновљена 1856. године, а срушена у јуну 1999. године од стране албанских екстремиста. Ј. Микићевић, *Црква Богородице Одигитрије у селу Мушутишту код Призрена*, Шумадијски анали 13 (2023), 12–55.

Постоји у Призрену стара црква, задужбина краља Милутина, коју је овај уступио био војводи Владоју. Ову су цркву пре 40 и више година узели овд[ашњи] Грци, који се њоме и данас служе. Црква је мала, али су је Грци проширили, зид са јужне стране пробили су на два места и од северних врата улазили у проширени део. Грци су у своје време хтели да утру и сваки спомен, да је ова црква српска па су је опасали, захватили, великим зидом до крова, али су у подизању крова и довршењу исте спречени и тако је и сада дозидани део отворен, без крова, јер им је, на жалбу Срба, забрањено да цркву доврше како су хтели и да утру и спомен да је она српског порекла.[42]

Само у цркви мушутишкој и новој призренској, престоли су приступачни са свију страна. У осталим призренским и у округу, престоли су постављени уз зид у полукруг и олтари су мали, да у некима једва има неста, да црквењак иза свештеникових леђа пролази с леве на десну страну, ради вршења својих послова у олтару.

У свима скоро црквама нема јужних врата на олтару.[43] Нема ових врата ни у мало већим црквама, а видео сам да их нема ни у Дечанима ни у Пећској патријаршији, – црквама, које су колосалне и по ширини. Сигурно је, у оно време, било правило, да се јужна врата не стављају.

Као што се види, цркава служећих, као и неслужећих и црквишта има повише у округу. У парохији: горњо-селској и долачкој, у којима је само по један свештеник има по три цркве; у сваком селу по једна а у Вел[икој] Хочи има три служеће и више разрушених цркава и црквишта. Писати о свакој цркви засебно немогуће је учинити у оваквом извештају а о којима би се имало да у књигама описује о ономе, што треба да се зна. Кад средим главније ствари, ја ћу поново ићи у ревизију да проконтролишем да ли је и како урађено по мојим упутима и тада ћу о свакој цркви дати опширнији извештај.

За то: што су поједине цркве у местима где горе нема а и у местима, где кола нема због врлети, цркве су скоро све одграђене и стоје као на утрини, као: србичка, севачка, драјчићска и мушниковска. Око ових цркава нашао сам сточну балегу. Наредио сам: да се цркве ограде бар жицом, кад то није могуће дрвеном или каменом оградом.

Скоро у свима ограђеним портама нашао сам коров, који је у мом присуству чишћен. У калдрмисаној порти цркве призренске, калдрма се на више места не види од траве. Наредио сам био, да се ова трава почупа

42 О Цркви Светог Спаса и српско-цинцарском спору: П. Костић, *Цинцарска насеобина у Призрену и црква Светог Спаса*, Братство XIX (1925), 294–301.

43 Мисли се на бочне, јужне двери на иконостасима.

и да буде порта чиста, али то није учињено ни до сада, јер су противу тога устали и свештеници и тутори из разлога: да је порта са травом лепша и да би се и грађанство бунило противу чупања траве. На питање моје: па што ће им у порти калдрма, кад оће да им она буде ливада, – они веле: нека остане како је. Тако и стоји.

2. Црквене куће и књижнице

Само цркве: призренска, србичка и мушутишка имају куће, у којима се могу вршити крштења, кад је зима; у којима може бити црквена канцеларија и у којима би се могао смештати народ и склањати од рђавог времена. Остале цркве немају оваквих кућа и сем горњо-селске, не могу их, због немања капитала ни направити.

Ни у једној цркви нисам нашао ни једну књигу ни часопис. После ослобођења, овдашња је Митрополија била наредила да цркве примају „Гласник православне цркве", а од ове године примају, по мојој наредби, и остале црквене часописе, зборнике и друге књиге, које су потребне, да би се свештеници упознавали са оним, што треба да знају. Наредио сам да се стварају црквене књижнице и од књига корисних и за остали свет, као: историјске, пољопривредне и др., али су слаби изгледи да се ово оствари, јер свештеници никакве воље за ово не показују, нити, у општем имају склоности за читање.

Млого ће времена проћи, па да тек друга, трећа генерација свештеника увиди корисност читања и књижница и да пође путем прогреса.

3. Црквени протоколи

До ослобођења протоколи су вођени као ручне забелешке. Овакве су забелешке најстарије од 1889 и то само за рођење, на пр. у цркви призренској. У овој цркви вођени су и протоколи умрлих од 1891 г. а у другим црквама много доцније. Протоколи венчаних нису ни у којој цркви вођени, па ни у 1913. г. када је овд[ашња] Митрополија издала била наредбу у септембру 1913. г. да се ови протоколи воде. Протоколи за брачно испитано нису никако, и ни при којој цркви, вођени. Они се воде тек од 1. јануара т. г. При пријему дужности, ја сам наредио свима свештеницима, да из својих ручних књига уведу у монополисане протоколе све забелешке и сем љубишког, зочишког и србичког, сви су свештеници ово урадили.

Свештеник љубишки, као престарео и полуписмен, није водио ни ручне протоколе. Њему је од 1. маја т. г. постављен капелан, који ни забелешке из своје парохије-србичке није ни до сада увео у протоколе прописне, и ако је то и њему, као и свима осталим свештеницима наређено било још

у децембру пр[ошле] год[ине] зашта сам га оптужио овд[ашњој] митрополији. Свештеник зочишки од како је, неуредан је. Он је под забраном, али и ако је, он преко свију забрана врши чинодејства и нигде их не заводи.[44] Ове цркве набавиле су монополисане протоколе, али ништа у њима није заведено. Предузео сам мере: да се све ово у ред доведе и водићу рачуна, да се ово, ма и у мом присуству и на лицу места, изврши.

4. Црквене књиге, одјејање и утвари

Само црква призренска има свију потребних богослужбених књига. По наредби овд[ашње] Митрополије, прибављам од свештеника спискове књига, одјејања и других утвари, које цркве немају, те да их она набави црквама бесплатно разда.

Ретко која црква има плашчаницу а само у призренској цркви служи се на антиминсу са ушивеним св. моштима. Поднећу, накнадно, тачан извештај о оваквим антиминсима и молити: да се садањи, поклоном замене са св. моштима јер цркве, сем горњо-селске, немају новаца за набавку онога што немају. Наредио сам да се у свима црквама изврши инвентарисање.

5. Црквени рачуни

Рачуни црквени вођени су као дућански. Сваке године на Св. Саву прегледани су рачуни и претекла сума прихода давана је под интерес приватнима или коме овд[ашњем] новчаном заводу.

Од нове 1914. године рачуни црквени уводе се у дневник касе који је влашћу потврђен а воде их изабрани тутори са свештеницима а по мом личном упуту. При прегледу ових рачуна, издавао сам наређење: да се у току ове године наплати новац од приватних дужника и да се узме из новчаних завода и да се сав новац има послати Управи Фондова на приплод, како то и закон наређује.

Рачуни свију цркава мали су и немају никакве замршености што није [случај] са рачунима цркве призренске, о чему сам раније известио Господина министра просвете.

Са рачунима цркве призренске стоји овакво стање. За време турске управе, Срби су се на све начине довијали да прибављају имања, да од прихода са истих издржавају школе, да плаћају учитеље и служитеље, да црква издржава и сарањује умрлу сиротињу и т. д Црква је, дакле, била само једна фирма у којој су радили родољуби, пошто то није могло ни смело бити јавно. Пошто црква није имала новаца, да купује имања, зграду за гимназију

44 Свештеник Ђура Стојановић, под епитимијом јер „држи женску у кући". М. Јагодић, *Свештенство*, 328.

и зграду за митрополију нити да издржава школе, црква је узимала новац из разних добротворних овд[ашњих] фондова и она је вршећи улогу домаћина, сада на себе натоварила дуг од 90.000 дин. без интереса, који се, такође, мора наплатити. Радим на томе, да црквено-школски одбор, ускори са ликвидацијом оваквога замршеног стања, а сада имам и ја ослонца а и Одбор дужност да сво стање рашчисти, пошто је Г. Министар просвете издао наредбу, да се заједничко црквено имање са школом или општином подели.

6. Црквењаци

Сем у призренској, у свима осталим црквама жене су црквењаци. Оне чисте цркве, оне улазе и слушају у олтару. На моје изненађење и протест, свештеници су ми одговарали: да због мале плате и немања новаца, да се црквењацима даје плата, нико неће у цркви да служи а ове жене слушају бесплатно, а оне су све већ зашле у године.

Да би се ове жене одбиле бар од службе у олтару, где има школе, молио сам учитеље, да дају по кога ђака, те да ови помажу свештенику при служењу. Који свештеници знају, да жена не сме у олтар да улази, они сами чисте олтар и имају доста муке при служењу спремајући шта треба, али оне ипак улазе у олтар, и ја сам лично истерао жену из олтара, кад сам 23. априла служио у цркви горњо-селској.

7. Гробља

Само у Призрену има два одвојена гробља од цркве. Остала су гробља око цркве и у порти. На питање, зашто сарањују умрле код цркве, одговорено ми је, да је то због силе турске, јер жене не би смеле да иду у удаљена гробља, али се сада већ почело сарањивање у нова, од цркве одвојена, гробља, по ранијој наредби полицијских власти. Гробља ван цркве нису ограђена нигде, па ни призренска, која ће се, ових дана, напустити, пошто је општина нашла друго подесно земљиште за гробље.

8. Манастири

У округу има два манастира, Ман[астир] Св. Тројица и Ман[астир] Св. Марко. Не зна се кад је подигнут Ман[астир] Св. Тројица и ко га је подигао.[45] По једној забелешци, која је скорашња, Ман[астир] Св. Марко направљен

45 Манастир у Мушутишту, познат и као Русиница по гори у чијем се подножју налази. Није познато када је основан, али је то свакако било пре 1465. године, кад је почео да се води његов Поменик. Запустео је између 1681. и 1731. године, а обновљен је 1837. Уништен је у експлозији 1999. Д. Поповић, *Манастир Св. Тројице Русинице – успони и разарања*, Историјски часопис XLV–XLVI (2000), 31–48.

је 1465 г. а подигла су га два брата Јован и Бранко Влахићи из Призрена.[46] У истој забелешци пописана су имена старешина и калуђера од 1731 г. па до 1879 г. Списак овај – забелешка стоји на проскомидији. Препоручио сам старешини да сазна имена и старешина од 1879 г. па до данас; да сва имена упише у нарочиту књигу, коју да чува у својој канцелари[ји]. Код цркве је сахрањен и просветни добротвор Сима Игуманов.

Калуђери Ман[астира]. Св. Тројице опслужују села Суву Реку и Рашта-не, а калуђери Св. Марка: село Коришу.

Личним заузимањем и помоћи г. Стеве Димитријевића протојереја и ректора Призренске богословије, у овим манастирима почела се је нагло да развија рационална економија, како у погледу обделавања земље, тако и у воћарству и сточарству. Ако садање и добро упућене старешине продуже, да у овом правцу воде економију, манастири ови са својим имањима биће угледна добра за околине њихове, где се није знало ни за бољи сој стоке, ни за боље плугове, ни за воћарство и остало. На заузимање г. Димитријевића, манастирима овим дато је нешто и свиња, које је округ бесплатно раздавао.

Ови се манастири много похађају и са здравственог гледишта; они се сматрају као санаторијска места, у којима бораве болесни по више недеља.

У непосредној близини Ман[астира]. Св. Тројице извире хладна вода, гвоздених састојака и она је послата на анализу државном хемичару и ако се утврди, да у њој има лековитих састојака манастир ће овај у многоме показати напредак.

9. Звона

До ослобођења само две цркве призренске имале су по 1 звоно. Од ослобођења, Срби, којих много има у „гурбету", „печадби"[47] у Америци и, шиљу новац црквама у њиховим местима рођења и благодарећи њима, сада имају по једно звоно цркве: горњо-селска, сретачка, мушутишка, љубишка, ораховачка и вел[ико]-хочка. Ови су Срби врло дарежљиви са прилозима и у другим стварима. Сем ових звона, Срби из Горњег Села поклонили су један врло леп, велики и скупоцени крст, чија је вредност око 2000 динара.

Ради се на томе, да и остале цркве набаве бар по два звона ради правилног звоњења и од којих ће се и цркви створити један приход за подмиривање својих многобројних потреба.

46 Подигнут око 1467. године као задужбина браће Влахића. Обновљен је у XVII веку и разорен за време Првог светског рата. М. Ивановић, *Црквени споменици, XIII–XX век*, Задужбине Косова, споменици и знамења српског народа, ур. А. Јевтић, Београд–Призрен, 1987, 462.

47 Погрешно записана реч печалба, која као и гурбет означава рад у иностранству.

10. Имања

Осим цркве: драјчићске и сретачких, све цркве имају помало имања, у зградама, ливадама и зиратним земљама и отуда се цркве и снабдевају својим потребама, као плаћањем часописа и набавком протокола и др.

Цркве призренске имају 14 дућана и 4 куће, у којима су: митрополија, гимназија, руски конзулат и 1 у порти црквеној за канцеларију, крштавање деце и друге потребе, а грчка има 10 дућана и кућа у којој станује сиротиња.

11. Старине

Прегледајући цркве и књиге, тражио сам пажљиво и записе на њима и нисам нашао. У опште старих књига, крстова, икона и нема.

Има икона које изгледају старе, али шта вреди, кад [на] њима никаквих записа нема. По добивеном обавештењу, све је старе књиге покупио у своје време и однео руски конзул Јастребов[48] а неке су узете за књижницу овд[ашње] Богословије.

У призренској Цркви Св. Ђорђа има једно велико и тешко оковано Еванђеље, које је поклоњено цркви 1804 г. и друго Еванђеље у Цркви Св. Николе, које је поклоњено Цркви Св. Ђорђа у Призрену 1781 г. а штампано у Москви 1752 г.

У Ман[астиру] Св. Марка постоји једна сребрна петохљебница, која је направљена 1792.

Од цркава најстарија је црква у Мушутишту од 1206. г. као што сам у почетку у 1 одељку казао и Ман[астир]. Св. Марка од 1456 год.

По добивеним обавештењима све су старије цркве из неманићског доба, али на жалост, никаквих писмених доказа, за ово нема.

12. Свештеници

Парохијских свештеника има у округу 16, од којих је 1 грчки 1 умировљен и 1 под забраном. Сем умировљеног љубишког,[49] престарели су још и свештеник: сретачки[50] и севачки,[51] које за сада драговољно помажу

48 Иван Степанович Јастребов, руски конзул у Призрену од 1870. до 1874. и од 1879. до 1888. године.

49 Манојло Јосифовић је рођен 1848. године у Призрену. Завршио је основну школу. За свештеника рукоположен 1885. године, када је постављен за пароха у Љубижди. М. Јагодић, *Свештенство*, 328.

50 Антоније Арсић је рођен 1840. године у Плањану. Завршио је основну школу. За свештеника рукоположен 1866. године, кад је постављен за пароха сретачко-плањанске парохије. М. Јагодић, *нав. дело*, 327.

51 Станислав Даћевац је рођен 1854. године у Севцу. Завршио је три разреда Богословије у Призрену и 1875. рукоположен за свештеника при севачкој парохији. *Исто*.

околни свештеници.[52] Од осталих 11 свештеника, већина их је из Призренске богословије а мање њих без школовања. Како нешколовани, тако и „школовани" врше службу и остала чинодејства, како су у почетку научили. Примедбе за правилно вршење чинодејства слабо или никако, па чак и упорно не примају. „Школовани" тене примају на шта се упућују, нарочито призренски. И „школовани" и нешколовани, у интелигенцији, мало се разликују од отреситијих сељака. Ништа не читају, ничије савете и упуте не траже, већ их немарно одбацују. Сви се од ослобођења, а по наредби митрополије, одевају у свештеничко одело са камилавкама, кратким, до испод колена антеријама испод које стрче панталоне. Севачки и сретачки свештеници не носе свештеничко одело, већ сељачко – гуњ и чакшире, са шубаром на глави и опанцима без кајиша на ногама а сви носе савијену косу испод својих капа. Ручавао сам у њиховим кућама – ножа немају; ноћивао сам у њиховим кућама – кревета немају. Селски свештеници ожењени су сељанкама које се одевају као и остале сељанке. Жене призренских и већине сеоских свештеника још и сада носе шалваре и не изгледа да ће тако скоро збацити са себе ову ношњу турскога женскиња, јер нико на томе и не ради.[53]

13. Шта сам ја радио

О мом постављењу за окружног протојереја, о мом доласку и пријему дужности известио сам свештенике и позвао их да предано врше своју дужност свештеничку и у цркви и у народу и да својим поступцима и опхођењем са свима заслуже само похвале а никако да изазивају тужбе противу себе. У вршењу њихове службе, највећу сам им пажњу обратио: на набавку протокола црквених и дао им упута како да их воде. Наредио сам им: да у протоколе најпре уведу рођење и т. д. по својим забелешкама за раније године па тако редом до текуће године. При ревизији, уверио сам се, да нигде протоколи нису вођени правилно и ја сам их поправљао и поново давао упуте, како да се ради. Сасвим неуредне и немарне оптуживао сам митрополији, као што сам то напоменуо у одељку 3 овог извештаја.

Шта сам све радио, може се у сваком одељку овог извештаја видети. Доласком у које место, ја сам поред свештеника, сазивао учитеље, а има их у свима парохијама, осим Србичке и поред ових и друге људе. Свима сам, као правим и челик Србима, који су своју народност и веру сачували поред

52 Од сретачког и севачког пароха старији је био мушутишки парох Јован Гапић, рођен 1833. године. *Исто*.

53 Жене у Призрену су се облачиле као муслиманке и покривале главу на улицама. Овај обичај је постепено напуштен након ослобођења. Уп. П. Костић, *Свадбени обичаји у Призрену*, Листићи из даље и ближе прошлости, прир. А. Новаков, У. Шешум, Нови Сад–Призрен, 2017, 183.

свакојаких нечовечних турских, арнаутских и римокатоличких насртаја на њих, и свима сам дакле говорио какви треба да буду и шта треба да раде у новом, по њих, слободном стању, те да се и они извуку из таме незнања и да сви и зарад своје и зарад Државне користи и угледа своје отаџбине раде: на народном просвећивању да раде на пољопривреди и набављању пољопривредних справа, на образовању: земљорадничких, потрошачких, млекарских и др. задруга; говорио сам им да оснивају стрељачке и друге просветне и витешке установе, које ће све бити народна одбрана, јер Србија још није довршила дело ослобођења – јер још има народа под туђином. Свима сам говорио о њиховим дужностима и према цркви и школи и према општини и према војсци и отаџбини.

Да ли ће се што на овоме почети да ради, водићу рачуна. Свештеницима сам ово уписивао у књигу прегледа и стављао им и на душу и у дужност; да са учитељима општинским деловођама / који су сви из старих граница / и свима отреситијим људима раде да народ у овим крајевима увиди: да са мањом својом снагом и мањим новчаним средствима може да има више, те да ми преостаје више и за своју кућу и за своју милу отаџбину.

На завршетку овог мог извештаја имам да кажем још ово: Стање је цркве у овим крајевима разривено, јер и свештеници нису бољи. И цркве и свештеници су овакви, што над собом немају власти што нема архијереја, што нема Духовнога суда. Неопходно је и што пре потребно да се за ову епархију постави и архијереј и Дух[овни]. суд и у колико у личностима буде више енергије и буду јачих руку, несумљиво је, да ће брзо и благодатно све ући у свој колосек и сваки бити, у интересу цркве и државе, на свом месту.

Као орган власти и цркве и државне, сматрам за дужност да Вам скренем пажњу и на ово:

Резиденција рашко-призренска у Призрену је, у месту, које је на крају епархије. Од Призрена до Прибоја крајње тачке епархије има преко 350 километара. Да са те тачке долазе архијерeју и у суд свештеници и парничари, то није могуће; то је и неправо, то је прескупо за њих, то је страховито, јер долазак у Призрен и повратак кући не може бити пре 10–15 дана.

Од људи, који знају одстојање од Прибоја до Призрена, сазнао сам, да

од Прибоја до Пријепоља има			30	километара	
" Пријепоља "	Сјенице	"	60	"	"
" Сјенице	" Новог Пазара	"	60	"	"
" Н. Пазара	" Митровице	"	60	"	"
" Митровице	" Урошевца	"	60	"	"
" Урошевца	" Призрена	"	60	"	"

Нека се узме мапа, па ће се видети: да област ове епархије није добра, а да би она била боља, узимам слободу да учиним предлог; да Пријепољски

округ припадне Епархији жичкој а седиште архијереја и Духовног суда да буде у Приштини или у Митровици као средокрађи. Овим би се помогло свима који имају посла код архијереја и суда, и тиме би се задовољила правда.[54]

У Призрену постоји и римокатолички епископ а и турски муфтија и само зато ипак, не би требало да и српски архијереј буде у Призрену, јер овај не би могао својим ауторитетом да парира противан рад ових верских поглавица. Може се то и с друге стране контролисати и с друге стране, а не баш из Призрена, сузбијати.

Ја износим ове напомене и предлог у интересу правичности. Вас молим, да овај материјал подвргнете оцени и учините шта треба, те да се он среди и, по могућности, озакони.

Завршујући овај извештај, ја Вам благодарим на пажњи, којом сам почаствован. Трудићу се, да и даљим својим радом оправдам поверења Ваше и да припомогнем да наше црквене ствари у овим крајевима буду сређене што пре и како треба.

Окружни протојереј
Коста П. Јовановић

КОСОВСКИ ОКРУГ

ДАС, МПС-Ц, 1914, II, 34.

1

Повер. Ц. Бр. 14
3. фебруара 1914. год.
Београд
Пречасном Господину Дим[итрију] Пејовићу вршиоцу дужности протојереја
Приштина
Господину министру просвете и црквених послова достављено је следеће из Приштине:

54 Идеја о измештању седишта Рашко-призренске епархије постојала је и раније, из истог разлога. Једини је у томе, наводно, успео митрополит Нићифор, који је седиште изместио у Приштину. Овај податак помиње само Петар Костић. Изградња Саборне цркве у Новом Пазару 1872. године доводи се у везу са жељом митрополита Мелетија да тамо премести седиште епархије, што је био случај и са митрополитом Дионисијем и изградњом Цркве Светог Саве у Митровици. П. Костић, *Просветно-културни живот православних Срба у Призрену и његовој околини у 19. и почетком 20. века (са успоменама писца)*, Скопље, 1933, 97; И. Женарју Рајовић, *Црквена уметност XIX века у Рашко-призренској епархији (1839–1912)*, Лепосавић, 2016, 43; иста, *Саборни храм Светог Николе у Новом Пазару*, Лепосавић, 2024, 23–27.

„Коло српских сестара решило је да овде приреди забавно вече са лутријом 2. фебруара ове год. у корист своју и овдашње радничке школе. Срећке за лутрију продаване су и муслиманима, главни извођач је целе забаве прота Пејовић са ученицама радничке школе, он држи говор, декламују његове песме и изводе његов комад „Нове сестре" који вређа осетљивост наших сугрђана муслимана. Због овог дошло је да приређивачи не могу позвати на то вече муслимане и ако су им срећке продаване, јер је прота ставио услов „или Турци или ја".

Министарство просвете и црквених послова препоручује Вам да, у повратку овог акта, поднесете Ваш брз и исцрпан извештај по овој ствари.

По наредби
Министра просвете и цркв[ених] послова
Инспектор
За верске послове,
М[илан] Пећанац[55]

2

Господину министру просвете и цркв[ених] послова,

Дошав на ново освећено Косово, сматрао сам да сам у новом слободном времену, још слободнијој отаџбини. Све мисли и жеље које су ме као Србина загрејавале и испуњавале, хтео сам као пастир и учитељ народни да приведем и у дело. Канцеларијски – административни посао за мене је ништаван. А будити успаване осећаје нарочито овог краја – народа и развијати националну свест, то ми је прва брига била. Као учитељу и пастиру, дужност ме позива, да не само у цркви голим речима, но и ван ње, у друштву, радим на зближењу, јединству и развијању српског поноса. Косовљани, који су до јуче били под туђином, своје рођено дете и сада називају „робом" а целу своју задругу „робље". То ме као Србина тишти, то ме као свештеника боле. Још нешто. Кад један кмет једног села долази и вели: „да је српски закон дошао да му руши кућу" јер се тражи да по њему живи и да раскрсти са старим навикама. Ти и њима слични догађаји не траже канцеларијски посао ни скрштене беле руке, већ јавну реч – дело.

Када сам дошао у Приштину, сви су били на свом месту, али све је опет било у зачетку. Као дугогодишњи наставник раденичке школе у Зајечару, а жељан да се прво женскад култивише, јер су оне стожер куће

55 Милан Пећанац (1866–1925) је био дипломата. Радио је у српским посланствима у Цариграду, Софији, Приштини. Учествовао у разрешењу дечанског питања. Више о њему: А. Новаков, *Пећанац Милан*, Српски биографски речник 8, 446.

– латио сам се посла да исту створим. Г. министар привреде послао је био наставницу, школа је узета али ученица нема. Ја сам први одвео 15 ученица те је рад отпочет. Одмах за њима дошле су и друге, те их сада има близу стотина. У њој има и 15 девојчица Мојсијеве вере, које са осталим нашим уче српски језик. У тој школи и сада сам предајем српски језик, писање, веронауку, рачун, моралне поуке. Али то се није допало некима што ту школу баш „прота" да отвори.

Како је у тој школи бесплатна настава, то сам се морао потрудити, да јој створим и материјалну подлогу. Стога сам служио у споразум са управом Кола срп[ских] сестара и решили [смо] да приредимо место две, само једну забаву, чији ће приход поделити обе касе. Да би забава испала свечаније, као и да би се у дечију душу улиле српске мисли а у срцу развила патриотска осећања, дао сам свој комад „Нове сестре" те су исти научиле и јучерашња деца под ферецом одиграле су на отвореној бини на опште задовољство цео комад. У комаду не само да нема ничег увредљивог за мусломане, од онога што је одиграно о Св. Савској прослави, када смо морали да се извињавамо иноверним, – него се у овом комаду износе више наше невоље и патње. Главна тенденција комада је плач Српкиња на гробовима изгинулих бораца и упознавање са новим сестрама из старих граница, које су биле све у црно обучене. Коло Српских сестара није звало Турке не због њихових осећаја, но баш због наших, јер жене у црнини представљају нашу ратну тешкоћу и невољу. Најзад сваки мусломан кад се позове на забаву значи, да он мора доћи. Сваки његов прилог за наше опште интересе, развије у њему још већу мржњу и освету. Отуда је мањи грех не звати их, јер у противном ми им изгледамо већи тирани.

Сем тога, у мојој декларацији „Ново Косово" још више су заштићени осећаји мусломана.

Најзад, комад је у виду пробе одржаван неколико пута на којим је и сам командант места присуствовао и окарактерисао да у њему нема ничег увредљивог за иноверне. Сем тога, Коло срп[ских] сестара је благовремено известило полицијски власт о комаду и када га је полиција прегледала нашла је, да је написан у чистом српском духу стога је и одобрила да се исти одигра. И када је то све испало по опште интерес више но што треба, достављач остајући усамљен, није могао да дозволи „да се ту [нечитко] никакав прота са својим песмама".

А када су преко 100 ђака овд[ашње] осн[овне] школе у месецу јануару штрајковали и отишли лично Начелнику на тужбу, што се у школу не пуштају; када Турци и дан дањи по причању многих – држе своје зборове по џамијама; када јавно прете да ће с Аустријом поново вратити ове земље,

о томе достављач није хтео да чује, нити је то парало и пара његово српско срце. Али зато, што се рад једног опробаног учитеља и свештеника сада испољио и узвисио можда да нечији рад баци у присенак, то је противно законима и прописима овога краја.

Мој досадањи рад на народном просвећењу и развијању националне свести, оличен је у мојим делима: „Војничка читанчица", „Дечји идеали", „Корисни примери", па и у овом „Нове сестре".

Ако се правац овог мог рада, који је до сада увек био одобраван од позваних и непозваних коси са општим интересом овога краја, онда значи, да и земљиште на коме сам није за мене. Али сваки прави Србин који српски осећа, који српски понос чува и развија, мислим неће дозволити, да овде у овим и оваквим приликама скрстимо руке и чекамо време.

Мени изгледа, да је достављач хтео само, да дâ себи одушке и сатисфакције јер се види у самоћи. Али мене као Србина – патриоте душа боле, кад видим, да се српској згради корен поткопава а као пастира срце ме боле кад видим заблуделе овце.

Да је овај мој одговор сушта истина молим Господина Министра, да се изволи уверити и од овд[ашњих] фактора, који су већи и од мене и од достављача.

Достављајући Господину Министру овај одговор учтиво шаљем и књижицу „Нове сестре" као и декларацију „Ново Косово".

Ако се такав мој рад не слаже са временом и местом овога краја, најпонизније молим за упутство.

Поверљиво бр. 97
8. фебруара 1914. год.
Приштина

Господину министру најпонизнији,
Дим[итрије]. А. Пејовић
Вр[шилац] д[ужности]. проте окр[уга] Косовског[56]

3

Господину министру просвете и црквених послова

У потврду мога предлога од 20 текућег бр. 134 да треба у Јањеву подићи цркву и поставити свештеника, који би не само паралисао рад тамошњих фратора, него би био и будан стражар њиховог делања, данас ме је

56 Уз овај извештај Пејовић је послао и своју песму „Ново Косово" од 20 стихова, писану на три странице А4 формата.

известио начелник окр[уга] Косовског, да је из А[устро]. Угарске послат један велики сандук „канцеларијског материјала“ за Јањево и то на жалост, преко једног најбогатијег Србина у селу Липљану.

О овоме у понизности извештавам Господина Министра ради знања.

Бр. 137
21. фебруара 1914. год.
Приштина

Господину Министру просвете
Најпонизнији,
Дим[итрије] А. Пејовић
вр[шилац] д[ужности] проте окр[уга] Косовског

ДАС, МПС-Ц, 1914, I, 60.

Господину министру просвете и црквених послова

На основу наређења Господина Министра ЦБр. 324 од 27. јануара ове године, као и на основу чл. 31, тач. 8 Закона о црквеним властима потписати је извршио ревизију свију цркава и манастира у округу Косовском.

У целом округу косовском има 33 активних – служећих цркава. Сем њих обишао сам и цркве у недејству као и црквишта на броју 21.

Све су цркве од тврдог материјала зидане пре 50 и више година. Сматра се после Грачанице да је најстарија липљанска црква.[57] Многе су од њих попустиле, што нарочити предлог подносим Господину Министру.

Све су цркве снабдевене најнужнијим књигама и одеждама. О недостатку осталих књига и одежда поднет је предлог са списком администратору ове епархије по његовом тражењу.

Све су набавиле протоколе рођених, венчаних и умрлих као и огласни. Регистара још немају, али су и они приспели и за који дан послаће им се. Протоколи су у начелу са малим изузетком, доста добро вођени. Потписати је све погрешке исправљао и дао је упутство како да се даље воде. Протоколи су свуда потврђени од намесника дотичног.

Свештенство је већином само из основне школе. Од 41 свештеника 17 су богослови а 24 из осн[овне] школе.[58] Са малим изузетком држе се доста

57 Црква манастира Грачанице је изграђена око 1320. године, а Црква Ваведења у Липљану непосредно после ње. А. Давидов Темерински, *Црква Ваведења Богородице у Липљану*, Београд, 2014, 9.

58 Овај број се не поклапа са бројем од 31 свештеника код: М. Јагодић, *Свештенство,* 329–331.

на висини. Али сиромаштво је многе избило из обичне норме. У кући још живе сељачким животом изузев који станују по варошима. Многи не могу ни пристојно одело да набаве, зато иду у панталонама и дугачким капутима. У Сиринићкој жупи у селу још свештенство носи гуњове и чакшире. Када сам им приметио изговарали се, да су тако морали од зулума ранијег да носе, а сада немају чиме да купе одело за које им треба најмање 100 динара. Многи од својих парохија немају годишње по 500–600 динара. Због тога је прека потреба да им се пружи што пре материјална помоћ. Ово тим пре, што се је на многим местима између свештеника и народа развио антагонизам који их одстрањује, јер је сасвим појмљиво, кад гладан тражи од гладнога, да ту нема милости и љубави.

За свештенике треба установити курс као и за учитеље. На том кратком курсу свештеници би имали да се поуче у правилном служењу, у правилу службе, у певању, у беседништву, у администрацији. Ти би се курсеви могли приређивати по окружним и среским местима. Никакве једнообразности нема у служењу а међутим то би требало довести у склад. Те курсеве би могли окружни протојереји да приређују. Потписатом су сами свештеници изјавили ту потребу.

Народ је религијски и морално гладан. То се види отуда, што радо прима и добро слуша. Потписати је у сваком селу скупљао сељаке и сељанке преко Општ[инског] суда и држао говор. Највише сам износио нове дужности према кући, школи, цркви и држави. Свуда су ме са највећим одушевљењем слушали. Зато свештенике треба спремити за такав учитељски и пастирски рад, јер се од њих не може сада много очекивати. А то ће се постићи само помоћу курсева.

Бр. 322
30. маја 1914. год.
Приштина.

Господину министру просвете,
Понизан,
Дим[итрије] А. Пејовић
вр[шилац] д[ужности] проте окр[уга] Косовског

ЗВЕЧАНСКИ ОКРУГ

ДАС, МПС-Ц, 1914, I, 62.

1

Бр. 143
19. фебруара 1914. год.
Митровица

Господину министру просвете и црквених послова

У очекивању на упутства из министарства, која сам, од Господина митрополита, усмено добио, поднех извештај о свом досадашњем раду само Господину митрополиту.

Како нисам имао нарочитих упутстава по којима би се могао управљати, то сам се управљао по наредбама и законима као и у старим границама Краљевине Србије.

Чим сам ступио на нову дужност, прва ми је брига била да прикупим потребне податке о црквама и свештеницима у округу.

Из прикупљених података може се видети да су цркве по све сиротног стања, и да све немају ни потребних књига, а још мање одјејања и других потребних утвари, па стога сам се и обратио министарству актом бр. 6 од 2. јануара ове године, да се за ове цркве пошаљу бесплатно бар први протоколи рођених, умрлих венчаних и огласних, који су неопходно потребни.

Све цркве ни до данас нису набавиле поменуте протоколе и ако сам и преко окружног начелника тражио да исте општине набаве.

Раније, по угледу на Турке, нико није ни водио поменуте протоколе, па сам тога ради, актом мојим од 11. овог месеца бр. 126, учинио предлог преко инспектора министарства просвете за косовску област, да се изда потребна наредба да се и неправославна лица заводе у протоколе или нарочите спискове. У целом Звечанском округу постоји 8 цркава, 1 капела, 2 манастира и једно црквиште где је некада била црква.

Већина је свештеника само са основном школом, а готово ни један није довољно обучен у свима свештенорадњама. Свима је потребна обука.

Од 15 свештеника мирског реда свега је један са потпуном квалификацијом.

Њихово је стање бедно.

Парохије су им слабе и растурене по врлетним местима. Парохије броје по 80–200 домова а састављене су из 6–20 и више засеока, удаљених по неколико часова једно од другог. Засеоци се састоје из 1, 2, 3, 4, 5 до 29 и више кућа такође удаљених једна од друге.

У оваквим парохијама је свештеницима апсолутно немогуће да тачно одговоре својим дужностима.

На који би се начин могло бар колико толико побољшати материјално стање овдашњих свештеника ја сам изнео своје мишљење у акту бр. 138 од 17. овог месеца.

Да би се могао нехришћански народ временом претопити требало би села груписати у равници и измешати српским народом, који се је због зулума расељио по гудурама. Свакоме да се дâ по 5–10 дана орања, коју ће земљу за известан број година отплатити.

У ове крајеве требало би што пре под горњим условима доселити из старих граница све оне који немају више од 1 ара ораће земље.

По округу нисам хтео да путујем без наређења, али сам зато озбиљну пажњу обратио на то, да прво доведем у ред цркву у окружном месту, па онда тек да пођем даље.

Свима црквама издавао сам наредбе и давао упутства: како треба да се воде протоколи, дневник касе, инвентар, деловодни протокол, како се врше брачни испити, који се у овим крајевима нису вршили, како се пишу испитна писма, како се врши избор црквених тутора, како се врши саслушање завађених супруга, за тим о уредном похођењу и служењу у цркви, о вршењу венчања у цркви, а не по домовима, о [нечитко] свештеника, о таксама за чинодејства, о давању само српских имена новорођеној деци, јер се овамо чују многа несрпска имена, о одбегавању девојака и о покрштавању иноверним.

Постоји наредба да се за иноверне тражи благослов за прелазак у православну веру. Овим се одуговлачењем, чини ми се, отежава рад и губи воља за прелазак.

Врши дуж[ности] окр[ужног] протојереја
Свештеник
И[гњат] Миливојевић

2

Извештај о црквама, свештеницима и њиховим парохијама у округу Звечанском

А) Срез Митровачки

I

Митровачка црква, која је довршена 1913. године али још није освећена пошто нема иконостаса.[59]

При овој цркви има две парохије и то:

Прва митровачка, коју опслужује свештеник Живко Грујић, који је учио основну школу и 6. разреда богословије у Призрену.[60]

Ова се парохија састоји из дела вароши Митровице и 13 засеока, а броји 316 домова са 1904 душе.

Друга митровачка, коју опслужује прота Анђелко Нешић, који је учио само основну школу.[61]

Ова се парохија састоји из дела вароши Митровице и 5 засеока, а броји 277 домова са 1560 душа.

II

Сочаничка црква, чији је олтар од стене, а остали део цркве дозидан. Црква је мала. Посвећена је Усековању главе Св. Јована. Ко ју је подигао не

59 Црква Светог Саве је грађена на основу пројекта Андре Стевановића у периоду од 1896. до 1913. године, а иконостас је добила 1915, када је иконе насликао Димитрије Андонов Папрадишки. Освештана је тек 1921. године. И. Женарју, *Изградња и опремање цркве Светог Саве у Косовској Митровици (1896–1913)*, Баштина 34 (2013), 400–408, 410–412.

60 Рођен је у Бресју. Рукоположен за свештеника 1904. године, када је и постављен у прву митровачку парохију. Претходно је радио као учитељ. М. Јагодић, *Свештенство*, 332.

61 Вршилац дужности намесника. Рођен је 1870. године у Вучитрну. За свештеника је рукоположен 1893, а за протојереја 1913. године. У другој митровачкој парохији је од 1902. године, а пре тога је био у манастиру Девичу и Великој Хочи. Одликован Орденом Светог Саве V реда, протојерејским напрсним крстом и златном Медаљом за храброст. У Првом светском рату је осуђен на вешала, али је помилован. Упокојио се 1941. у Митровици. Његов син Момчило (1902–1943), такође свештеник, убијен је у логору на Бањици. Љ. Чолић, *Говор Боже Јокановића, протојереја Звечанског округа*, Косовско-метохијски зборник 2 (1998), 86; М. Јагодић, *Свештенство*, 332. Више о проти Нешићу: Л. Јовановић, *Прота Анђелко Нешић (1870–1941): наративна скица за портрет свештеника у Косовском вилајету*, Зборник радова Филозофског факултета LII/4 (2022), 215–236.

зна се. Из олтара се силази степеницама у лагум испод стене. Предање вели да су ту почивале мошти неког мученика.[62]

При овој је цркви једна парохија и то:

Сочаничка, коју опслужује свештеник Виђентије Симић,[63] који је учио само основну школу.

Ова се парохија састоји из 7 засеока, а броји 169 домова са 1495 душа.

III

Дубоко-поточка црква, посвећена је Св. Ваведењу. Црква је мала. На иконостасу има двоје двери средње и северне. Престо је постављен у олтару на горњем месту уза сами зид тако да је немогуће обићи око њега.

Зграда је озидана на форму обичне куће.

У овој цркви налази се цела шака леве руке преподобног Никите, на којој је кожа добро очувана.

При овој су цркви три парохије и то:

4. Дубоко-поточка, коју опслужује свештеник Јорго Поповић, који је учио основну школу и 6 разреда богословије у Призрену.[64]

Ова се парохија састоји из 12 засеока, а броји 155 домова са 1306 душа.

5. Велебрешка, коју опслужује свештеник, Арсеније Поповић, који је учио само основну школу.[65]

---

62 Цркву је 1862. године изградио обор-кнез Ћирко Терзић на месту Цркве Свете Пречисте. По локалном предању, браћа Јаков и Барлов су се крили од Турака на месту данашње цркве. Ту су у знак захвалности подигли цркву, те се њима приписује постојање скривеног простора испод олтара. Више у: И. Женарју, *Сакрална топографија манастира Сочанице*, Баштина 30 (2011), 313–330.

63 Рођен је у Сочаници 1851. године. Рукоположен је за свештеника 1886, од када је на истој парохији. Обешен је по наредби аустроугарских власти 1917. године у Митровици, после дугог мучења. Његов син Данило Поповић је такође био свештеник у Сочаници. Страдао је у борби са Албанцима 1912. године и сахрањен је поред цркве. Љ. Чолић, *нав. дело*, 81; И. Женарју, *Балкански рат у слици и речи: Косовски осветници*, Баштина 32 (2012), 349; М. Јагодић, *Свештенство*, 332; П. Пузовић, *нав. дело*, 127–128.

64 Рођен 1. 3. 1876. године у Чифлуку, односно Читлуку, где се и налази Црква Ваведења, данашњи манастир Дубоки Поток. Након завршене Богословије у Призрену, од 1909. радио као учитељ у Дубоком Потоку. За свештеника је рукоположен 1909. године, од кад је на истој парохији. Поповић је био син чувеног колашинског свештеника и гуслара Јована Поповића, а и сам је свирао гусле. Умро је 1915. године од пегавог тифуса, оставивши за собом супругу и тројицу синова. М. Радојевић, *Поповић Јорго Ј.*, Споменица учитеља и учитељица изгинулим и помрлим у ратовима 1912–1918, друга књига, Београд, 1926, 106–107; М. Јагодић, *Свештенство*, 332.

65 Арсеније Поповић Томовић, рођен 1865. године у Вељем Брегу. Рукоположен је за свештеника 1887. године, од када је на истој парохији. Након бекства Вукајла Божовића у Куршумлију 1900. године, преузео је кнежевске обавезе према народу и кому-

Ова се парохија састоји из 18 засеока, а броји 165 домова са 1480 душа.

6. Придворишка, коју опслужује прота Вукајло Божовић, који је учио само основну школу.[66]

Ова се парохија састоји из 10 засеока, а броји 159 домова са 1446 душа.

IV

Црква Црна Река налази се готово сва у стени једнога крша, чији је отвор уздигнут неколико метара од подножија, а над којим се подиже стена од неколико стотина метара.[67]

никацију са српским властима. За време Првог светског рата, окупаторске власти су га затвориле и мучиле у Митровици. В. Зарковић, *Афера у Ибарском Колашину 1901–1902 године*, Лепосавић, 2008, 49; М. Јагодић, *Свештенство*, 332; П. Пузовић, *нав. дело*, 128–129.

66 Како о овом изузетном националном раднику не постоји биографија, доносимо нешто опширније биографске податке. Рођен је 1860. године у Придворици у Ибарском Колашину, као Вук, од оца колашинског кнеза Неше Божовића и мајке Анице. Како би га сачувао од сукоба са Албанцима и Турцима, којима је био склон, отац га је у деветнаестој години одвео у Вучитрн митрополиту Мелетију, који га је тамо рукоположио за ђакона, а после четири дана и за свештеника. Митрополит му је променио име у Вукајло. Наредне две године је провео без парохије, у Вучитрну, Пећи и Дечанима. Од 1890. полако преузима кнежевске послове од оца и отвара школу у Дубоком Потоку. Колашински кнез постаје 1896. године, након очеве смрти. Три године касније митрополит Дионисије производи га за протојереја и намесника. Почетком XX века био је старешина породичне задруге од 30 чланова. Био је активно укључен у акцију припајања Колашина Вучитрнској кази и руководио је наоружавањем Срба у Ибарском Колашину 1900. године. Након неуспешног атентата на њега у јуну 1900. на сабору у Доњим Варагама, побегао је у Србију и настанио се у Куршумлији. Тамо је наставио да се бави националним питањима у Старој Србији, као повереник на платном списку Министарства иностраних дела. У одсуству је осуђен 1903. године на 101 годину робије пред османским властима. Командовао је колашинским четничким одредом приликом ослобођења 1912. године. Администратор Рашко-призренске епархије Стеван Димитријевић предложио га је за одликовање Орденом Светог Саве III или IV реда, а за живота је одликован Орденом Светог Саве IV и V реда, Орденом Белог орла V реда, црвеним појасом, надбедреником и напрсним крстом. У Првом светском рату интерниран је у логор у Нежидеру, где је провео три године. Отац је писца Григорија Божовића. Упокојио се 1927. године, и на његовој сахрани су чинодејствовали свештеници Анђелко Нешић, Живко Грујић и Арсеније Поповић, који се спомињу и у овом извештају Игњата Миливојевића. ДАС, МПС-Ц, 1914, II, 4. С. Димитријевић, министру просвете и црквених дела, 9. 7. 1914. Призрен; *Нова искра* бр. 3, год. III (1901), 90–91; *Застава*, бр. 152, год. XXXVI, 6. 7. 1901, 1–2; *Политика*, бр. 6781, год. XXIV, 12. 3. 1927, 8; Љ. Чолић, *нав. дело*, 78; В. Зарковић, *нав. дело*, 41–50; П. Пузовић, *нав. дело*, 128.

67 Није познато време настанка манастира, а народно предање његово оснивање доводи у везу са пустиножитељским подвигом Светог Јоаникија Девичког на овом месту. Више о манастиру: Д. Бојовић, *Манастир Црна ријека*, Приштина – Београд – Зубин Поток, 1996.

Пећина је толико пространа да су у њој дозидана, осим цркве, и друга оделења као, соба за становање, кујна и пећ за печење хлеба, оделење за умно оболеле и коњушница.[68]

У цркву се улази преко моста који је висок неколико метара, а да није моста, онда би се до уласка долазило само на високим лествицама.

У овој се цркви чувају мошти Петра Коришког, чији је део тела карлица и бутине до испод колена доста добро очуван, а горњи део трупа, без главе, поремећен. На очуваном и непоремећеном делу и кожа се добро очувала после толико стотина година.[69]

Црква је на форму дубоко-поточке само са том разликом што се овде може обићи око престола.

При овој цркви је једна парохија и то:

Брњачка, коју опслужује свештеник, Захарије Станић, који је учио основну школу и 6 разреда богословије у Призрену.[70]

Ова се парохија састоји из 8 засеока, а броји 147 домова са 1339 душа.

V

Капела лучко-речка у дужини 4–6 метара, а у ширини 2–3 метра. Ова се капела налази у парохији Придворишкој.[71]

VI

Капела црепуљска као и лучко-речка.[72]

---

68 Умно оболели су долазили ради исцељења у Црну Реку, као и у Дубоки поток пред мошти Светог Јоаникија Девичког. Б. Стојковић, *Манастир Девич од 1912. до 2012. године*, необјављена докторска дисертација, Универзитет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици – Филозофски факултет, Косовска Митровица, 2024, 11–12.

69 Мошти су у Црну реку пренете из манастира Светог Петра Коришког, вероватно на таласу Великог бечког рата, где су из Студенице биле склоњене и мошти Стефана Првовенчаног. D. Popović, *The Cult of St Petar of Korisa, Stages of Development and Patterns*, Balcanica – Annual of the Institute for Balkan Studies XXVIII (1997), 210, n. 121.

70 Рођен је 1884. године у Оклацу. Рукоположен је за свештеника 1902. године у Оклачкој (Брњачкој) парохији, где је претходно био капелан (помагао свештенику). Завршио само основну школу. М. Јагодић, *Свештенство*, 332.

71 Не помиње се у списку цркава Рашко-призренске епархије 1902. године јер тада није била активна или није била изграђена. Уп. *Списак свију цркава и манастира у епархији Рашко-Призренској 1902. године*, прир. И. Женарју Рајовић, У. Шешум, Српске студије 9 (2018), 346–374.

72 Не помиње се у списку цркава Рашко-призренске епархије 1902. године јер, вероватно, није била активна у то време. Била је посвећена Светом кнезу Лазару, па Светом Николи. Претпоставља се да је изграђена у XIV веку, а обнављана 1633. године и

При овој је капели једна парохија и то:

Црепуљска, коју опслужује свештеник, Срећко Ђурић, који је учио само основну школу.[73]

Ова се парохија састоји из 9 засеока, а броји 107 домова са 1055 душа.

VII

Црквиште Бањска. Овде се у тврђави налазе рушевине цркве, коју је подигао Краљ Милутин, а која је била посвећена Архиђакону Стефану. Кров је срушен, а зидови и кубе из кога висе ланци од полијељеја још су очувани.[74]

Од ове цркве Турци су хтели са направе џамију, али како им је гром, неколико пута ударао и рушио њихово мунаре, то су одустали од тога.

Ову би цркву требало поправити и дозидати о државном трошку, пошто је то немогуће народу.

При овом је црквишту једна парохија и то:

Бањска, коју опслужује свештеник, Коста Поповић, који је учио само основну школу.[75]

Ова се парохија састоји из 18 засеока, а броји 172 дома са 1430 душа.

VIII

Манастир Соколица по све сиромашан. Издржава се од милостиње добрих људи.[76]

IX

Б) Срез Вучитрнски

почетком XVIII века. М. Ивановић, *нав. дело*, 540; *Списак свију цркава и манастира у епархији Рашко-Призренској 1902. године*, 353.

73 Рођен је у Црепуљи, где је 1889. године рукоположен за свештеника. М. Јагодић, *Свештенство*, 332.

74 Манастир Бањска, грађен између 1312/1313. и 1316. године, порушен је почетком XVI века. Служио је као османско утврђење од 1619. године, а након тога и као џамија. Монашки живот обновљен је 2004. године. М. Шупут, *Манастир Бањска*, Београд, 1989.

75 Коста Поповић је био соколички парох. Рођен је 1865. године у Приштини. За свештеника је рукоположен 1907. године, од када је на истој парохији. Пре тога је био терзија. М. Јагодић, *Свештенство*, 332.

76 Подигнут у XIV или XV веку, манастир се налази у селу Бољетин, где од 1967. године нема Срба. Старешину манастира јеромонаха Никодима Албанци су удавили уочи ослобођења. М. Ивановић, *нав. дело*, 526–527; Љ. Чолић, *нав. дело*, 78.

Црква вучитрнска, подигнута је 1834. год. а посвећена Св. Илији.[77] Зидови су јаки и донекле укопани у земљу тако да се у цркву силази степеницама.

На иконостасу има троје двери.

При овој су цркви две парохије и то:

Прва вучитрнска, коју опслужује свештеник, Милосав Парлић,[78] који је учио само основну школу и његов син, Илија Парлић као капелан, који је учио основну школу и 6 разреда богословије у Призрену.

Ова се парохија састоји из дела варошице Вучитрна и 10 засеока, а броји 210 домова с 1350 душа.

Друга вучитрнска, коју опслужује свештеник, Глигорије Ристић,[79] који је учио основну школу, 4 разреда гимназије и 4 разреда богословије у Призрену.

Ова се парохија састоји из дела варошице Вучитрна и 12 засеока, а броји 232 дома са 1680 душа.

X

Бањска црква по форми као и дубоко-поточка. Посвећена је Св. Николи. Задужбина Немањина.[80]

Ова се црква налази у Другој вучитрнској парохији.

XI

Црква Баба-мошка. Величине и форме као и бањска. Посвећена је Покрову Св. Богородице.[81]

При овој је цркви једна парохија и то:

77 Црква је грађена од 1823. до 1834. године. И. Женарју, *Црква Светог Илије у Вучитрну*, Баштина 33 (2012), 383.

78 Рођен 1832. године у Вучитрну. Рукоположен је за свештеника 1864. године, од кад је на истој парохији. М. Јагодић, *Свештенство*, 331.

79 Рођен је 1883. године у Новом Селу. За свештеника је рукоположен 1913. године, а претходно је био учитељ. *Исто*.

80 Не помиње се у списку рашко-призренских цркава, подељених према протопрезвитератима из 1902. године. *Списак свију цркава и манастира у епархији Рашко-Призренској 1902. године*, 352.

81 По предању, ова црква је задужбина кнегиње Милице подигнута над костима косовских јунака. Обновљена је пре 1860. године, а њен данашњи изглед је резултат радова из 1927. и 1984. године. М. Ивановић, *нав. дело*, 390–391.

Баба-мошка, коју опслужује свештеник, Давид Парлић, који је учио основну школу и 4 разреда богословије у Призрену.[82]

Ова се парохија састоји из 12 засеока, а броји 162 дома са 1310 душа.

В) Срез Дренички

XII

Црквиште Бања. Рушевине негдашње цркве.[83]

При овом је црквишту једна парохија и то:

Бањска, коју опслужује свештеник, Миљко Симић, који је учио само основну школу.[84]

Ова се парохија састоји из 11 засеока, а броји 134 дома са 1441 душа.

XIII

Манастир Девич. Задужбина Ђурђа Бранковића.[85] Манастир има великог имања, али нема добрих управљача. Овде се не би погрешило када би се поставио економ, ког би сам манастир плаћао.

Бр. 471
4. јуна 1914. год.
Митровица

Врши[лац] дуж[ности] окр[ужног] протојереја
Свештеник,
И[гњат] Миливојевић

82 Рођен је 1871. године у Вучитрну. Завршио је Богословију у Призрену. За свештеника је рукоположен 1896. године, од када је на истој парохији. Интерниран у логор у Нежидеру, заједно са горепоменутим Илијом Парлићем. Љ. Чолић, *нав. дело*, 83; М. Јагодић, *Свештенство*, 331.

83 Рушевине Цркве Светог Николе, задужбине челника и протовестијара Родопа, који је у њој и сахрањен 1436. године. Црква је срушена у XVII веку и обновљена 1936. Постојале су и рушевине цркве на гробљу на брегу Света Петка. М. Ивановић, *нав. дело*, 392–393.

84 Рођен је 1863. године у Бањи. Завршио је основну школу. За свештеника је рукоположен 1881. године, од кад је на истој парохији. М. Јагодић, *Свештенство*, 329.

85 Према предању, српски деспот Ђурађ Бранковић је подигао манастир у првој половини XV века у знак захвалности за чудесно оздрављење своје ћерке, док се у житију Светог Јоаникија помиње да је цркву подигао заједно са деспотом Ђурађем. М. Ивановић, *нав. дело*, 479–481; Д. Поповић, *Култ Светог Јоаникија Девичког*, Византијски свет на Балкану II, ур. Б. Крсмановић, Љ. Максимовић, Р. Радић, Београд, 2012, 611.

3

Бр. 471
4. јуна 1914. год.
Митровица

Господину Министру просвете и црквених послова

Поред извештаја, који под % подносим част ми је известити Вас да сам свештеницима у округу Звечанском издао и ове наредбе:

1. Каква се имена могу давати деци при крштењу, пошто сам запазио да су многима давата несрпска имена
2. Издао сам списак српских имена
3. Да свака црква набави печате
4. О дужностима црквених тутора
5. О црквеним књижницама
6. О црквеним капиталима да не леже без приплода
7. Да се набави књига, при свакој цркви, за уписивање примедаба приликом ревизије
8. О црквеном вођењу протокола и казнама које су предвиђене законом
9. О приходима који припадају црквама, а који свештеницима и
10. О народним светковинама

Врши[лац] дуж[ности] окр[ужног] протојереја
Свештеник
И[гњат] Миливојевић

*

ДАС, МПС-Ц, 1915, I, 145.[86]

1

Бр. 92
13. фебруара 1915. год.
Митровица

86 Почетком 1915. Министарство је упутило телеграме свим окружним протојерејима, тражећи од њих да се изјасне када су и колико времена провели у обилажењу својих округа. Сачуван је само одговор вршиоца дужности окружног протојереја Звечанског округа, као и сумарни препис свих одговора.

Министарству просвете и црквених послова

На телеграм од 12. фебруара ове год. Ц. Број 339 част ми је поднети овај извештај:

Све цркве, манастире и парохије у округу Звечанском обишао сам прошле године по један пут а манастир Девич и парохију Бањску у срезу митровачком два пута, и то овим редом:

1) 25. марта кренуо сам се на пут за Вучитрн где сам извршио преглед цркве и црквених протокола.

2) 26. марта извршио сам преглед цркве и протокола у Бабином Мосту.

3) 27. марта прегледао сам цркву Бањску у срезу Вучитрнском.

4) 28. априла путовао сам за село Сочаницу где сам извршио преглед цркве и протокола и вратио се 29. априла.

5) 6. маја извршио сам преглед црквишта и протокола у парохији Бањској среза митровачког.

6) 19. маја походио сам цркву Дубоко-поточку и прегледао црквене протоколе и рачунске књиге.

7) 20. маја походио сам капелу Лучко-речку.

8) 2. маја походио сам цркву Црна-Река и прегледао протоколе [брњачке] парохије.

9) 23. маја извршио сам преглед црепуљске цркве, а 23. вратио сам се у Митровицу.

10) 2. јуна извршио сам преглед манастира Девича и црквених протокола који нису били потврђени.

11) 6. јуна походио сам манастир Соколицу.

12) 5. августа извршио сам поново преглед протокола у парохији бањској среза митровачког.

13) 24. септембра извршио сам потврду и преглед протокола у манастиру Девичу.

14) 25. септембра извршио сам преглед протокола парохије бањске у срезу Дреничком а одатле сам се вратио 26. септембра.

На путу и раду провео сам свега 17 дана.

Врш[илац]. дуж[ности].окр[ужног].протојереја
Иг[њат]. Миливојевић

РЕФЕРЕНЦЕ / REFERENCES

Необјављени извори / Unpublished Sources

1. Државни архив Србије (ДАС) [Državni arhiv Srbije (DAS)]

   Министарство просвете, Црквено одељење (МПС-Ц) [Ministarstvo prosvete, crkveno odeljenje (MPS-C)]

Објављени извори / Published Sources

1. *Грађа за историју Сарајевске (Дабробосанске) митрополије 1836–1878*, прир. Н. Радосављевић, Београд, 2007. [*Građa za istoriju Sarajevske (Dabrobosanske) mitropolije 1836–1878*, prir. N. Radosavljević, Beograd, 2007.]
2. *Списак свију цркава и манастира у епархији Рашко-Призренској 1902. године*, прир. И. Женарју Рајовић, У. Шешум, Српске студије 9 (2018), 346–374. [*Spisak sviju crkava i manastira u eparhiji Raško-prizrenskoj 1902. godine*, prir. I. Ženarju Rajović, U. Šešum, Srpske studije 9 (2018), 346–374.]

Новине / Newspapers

1. *Време* (1937, 1940) [*Vreme* (1937, 1940)]
2. *Застава* (1901) [*Zastava* (1901)]
3. *Нова искра* (1901) [*Nova iskra* (1901)]
4. *Политика* (1927) [*Politika* (1927)]
5. *Просветни гласник* (1889, 1890, 1907) [*Prosvetni glasnik* (1889, 1890, 1907)]
6. *Тежак* (1911) [*Težak* (1911)]
7. *Учитељ* (1890, 1893) [*Učitelj* (1890, 1893)]

Литература / Literature

1. *Азбучник Српске православне цркве по Радославу Грујићу*, ур. С. Милеуснић, Београд, 1993. [*Azbučnik Srpske pravoslavne crkve po Radoslavu Grujiću*, ur. S. Mileusnić, Beograd, 1993.]
2. Д. Бојовић, *Манастир Црна ријека*, Приштина–Београд–Зубин Поток, 1996. [D. Bojović, *Manastir Crna rijeka*, Priština – Beograd – Zubin Potok, 1996.]
3. М. С. Веселиновић, *Изморник*, Годишњица Николе Чупића 20 (1900), 216–227. [M. S. Veselinović, *Izmornik*, Godišnjica Nikole Čupića 20 (1900), 216–227.]
4. А. Давидов Темерински, *Црква Ваведења Богородице у Липљану*, Београд, 2014. [A. Davidov Temerinski, *Crkva Vavedenja Bogorodice u Lipljanu*, Beograd, 2014.]
5. М. Дашић, *Васојевићи у устанцима 1860–1878. године*, Подгорица, 1992. [M. Dašić, *Vasojevići u ustancima 1860–1878. godine*, Podgorica, 1992.]

6. Љ. Дурковић Јакшић, *Пљевља и манастир Света Тројица (Борба против расрбљавања до ослобођења од Турака 1912. године)*, Београд, 2012. [Lj. Durković Jakšić, *Pljevlja i manastir Sveta Trojica (Borba protiv rasrbljavanja do oslobođenja od Turaka 1912. godine)*, Beograd, 2012.]
7. Н. Дучић, *Јепископије Зетска и Дабарска*, Гласник Српске краљевске академије 57 (1884), 71–103. [N. Dučić, *Jepiskopije Zetska i Dabarska*, Glasnik Srpske kraljevske akademije 57 (1884), 71–103.]
8. И. Женарју, *Сакрална топографија манастира Сочанице*, Баштина 30 (2011), 313–330. [I. Ženarju, *Sakralna topografija manastira Sočanice*, Baština 30 (2011), 313–330.]
9. Иста, *Балкански рат у слици и речи: Косовски осветници*, Баштина 32 (2012), 339–357. [Ista, *Balkanski rat u slici i reči: Kosovski osvetnici*, Baština 32 (2012), 339–357.]
10. Иста, *Црква Светог Илије у Вучитрну*, Баштина 33 (2012), 383–411. [Ista, *Crkva Svetog Ilije u Vučitrnu*, Baština 33 (2012), 383–411.]
11. Иста, *Изградња и опремање цркве Светог Саве у Косовској Митровици (1896–1913)*, Баштина 34 (2013), 393–417. [Ista, *Izgradnja i opremanje crkve Svetog Save u Kosovskoj Mitrovici (1896–1913)*, Baština 34 (2013), 393–417.]
12. Иста, *Развој црквене уметности у Рашко-призренској епархији од 1894. до 1912. године*, Традиција, промене, историјско наслеђе, питања државности и националног идентитета на Косову и Метохији, гл. и одг. ур. С. Словић, Лепосавић, 2014, 201–217. [Ista, *Razvoj crkvene umetnosti u Raško-prizrenskoj eparhiji od 1894. do 1912. godine*, Tradicija, promene, istorijsko nasleđe, pitanja državnosti i nacionalnog identiteta na Kosovu i Metohiji, gl. i odg. ur. S. Slović, Leposavić, 2014, 201–217.]
13. Иста, *Црквена уметност XIX века у Рашко-призренској епархији (1839–1912)*, Лепосавић, 2016. [Ista, *Crkvena umetnost XIX veka u Raško-prizrenskoj eparhiji (1839–1912)*, Leposavić, 2016.]
14. Иста, *Саборни храм Светог Николе у Новом Пазару*, Лепосавић, 2024. [Ista, *Saborni hram Svetog Nikole u Novom Pazaru*, Leposavić, 2024.]
15. В. Зарковић, *Афера у Ибарском Колашину 1901–1902. године*, Лепосавић, 2008. [V. Zarković, *Afera u Ibarskom Kolašinu1901–1902. godine*, Leposavić, 2008.]
16. М. Ивановић, *Црквени споменици, XIII–XX век*, Задужбине Косова, споменици и знамења српског народа, ур. А. Јевтић, Београд–Призрен, 1987, 387–547. [M. Ivanović, *Crkveni spomenici, XIII–XX vek*, Zadužbine Kosova, spomenici i znamenja srpskog naroda, ur. A. Jevtić, Beograd–Prizren, 1987, 387–547.]
17. Ж. Илић, *Историјска картографија Србије и Старе Србије у другој половини 19. и почетком 20. века*, необјављена докторска дисертација, Универзитет у Београду – Филозофски факултет, Београд, 2023. [Ž. Ilić, *Istorijska kartografija Srbije i Stare Srbije u drugoj polovini 19. i početkom 20. veka*, neobjavljena doktorska disertacija, Univerzitet u Beogradu – Filozofski fakultet, Beograd, 2023.]

18. М. Јагодић, *Српско-албански односи у Косовском вилајету (1878–1912)*, Београд, 2009. [M. Jagodić, *Srpsko-albanski odnosi u Kosovskom vilajetu (1878–1912)*, Beograd, 2009.]
19. Исти, *Православна црква у новим крајевима Србије (1912–1915)*, Српске студије 3 (2012), 101–135. [Isti, *Pravoslavna crkva u novim krajevima Srbije*, Srpske studije 3 (2012), 101–135.]
20. Исти, *Нови крајеви Србије (1912–1915)*, Београд, 2013. [Isti, *Novi krajevi Srbije (1912–1915)*, Beograd, 2013]
21. Исти, *Списак парохија у Рашко-призренској епархији за 1913. годину*, Српске студије 7 (2016), 368–411. [Isti, *Spisak parohija u Raško-prizrenskoj eparhiji za 1913. godinu*, Srpske studije 7 (2016), 368–411.]
22. Исти, *Свештенство у Рашко-призренској епархији 1913. године*, Црквене студије 14 (2017), 325–348. [Isti, *Sveštenstvo u Raško-prizrenskoj eparhiji 1913. godine*, Crkvene studije 14 (2017), 325–348.]
23. И.С. Јастребов, *Податци за историју српске цркве из путничког записника*, Београд, 1879. [I. S. Jastrebov, *Podatci za istoriju srpske crkve iz putničkog zapisnika*, Beograd, 1879.]
24. Л. Јовановић, *Прота Анђелко Нешић (1870–1941): наративна скица за портрет свештеника у Косовском вилајету*, Зборник радова Филозофског факултета LII/4 (2022), 215–236. [L. Jovanović, *Prota Anđelko Nešić (1870–1941): narativna skica za portret sveštenika u Kosovsko vilajetu*, Zbornik radova Filozofskog fakulteta LII/4 (2022), 215–236.]
25. П. Кондић, *Митрополија црногорско-приморска у другој половини XIX и почетком XX века (1851–1920)*, необјављена докторска дисертација, Универзитет у Источном Сарајеву – Православни богословски факултет, Фоча, 2014. [P. Kondić, *Mitropolija crnogorsko-primorska u drugoj polovini XIX i početkom XX veka (1851–1920)*, neobjavljena doktorska disertacija, Univerzitet u Istočnom Sarajevu – Pravoslavni bogoslovski fakultet, Foča, 2014.]
26. П. Костић, *Цинцарска насеобина у Призрену и црква Светог Спаса*, Братство XIX (1925), 294–301. [P. Kostić, *Cincarska naseobina u Prizrenu i crkva Svetog Spasa*, Bratstvo XIX (1925), 294–301.]
27. Исти, *Просветно-културни живот православних Срба у Призрену и његовој околини у 19. и почетком 20. века (са успоменама писца)*, Скопље, 1933. [Isti, *Prosvetno kulturni život pravoslavnih Srba u Prizrenu i njegovoj okolini u 19. i početkom 20. veka (sa uspomenama pisca)*, Skoplje, 1933.]
28. Исти, *Свадбени обичаји у Призрену*, Листићи из даље и ближе прошлости, прир. А. Новаков, У. Шешум, Нови Сад–Призрен, 2017, 181–193. [Isti, *Svadbeni običaji u Prizrenu*, Listići iz dalje i bliže prošlosti, prir. A. Novakov, U. Šešum, Novi Sad–Prizren, 2017, 181–193.]
29. Б. Ловрић, *Историја Ниша. Приликом педесетогодишњице ослобођења Константиновог и Немањиног града, 11. јануара 1878 – 11. јануара 1928*, Ниш, 1927.

[B. Lovrić, *Istorija Niša. Prilikom pedesetogodišnjice oslobođenja Konstantinovog i Nemanjinog grada, 11. januara 1878 – 11. januara 1928*, Niš, 1927.]

30. Ђ. Микић, *Друштвене и економске прилике косовских Срба у XIX и почетком XX века, од чифчијства до банкарства*, Београд, 1988. [Đ. Mikić, *Društvene i ekonomske prilike kosovskih Srba u XIX i početkom XX veka, od čifčijstva do bankarstva*, Beograd, 1988.]
31. Ј. Микићевић, *Црква Богородице Одигитрије у селу Мушутишту код Призрена*, Шумадијски анали 13 (2023), 12–55. [J. Mikićević, *Crkva Bogorodice Odigitrije u selu Mušutištu kod Prizrena*, Šumadijski anali 13 (2023), 12–55.]
32. А. Новаков, *Перић, Нићифор (Никола)*, Српски биографски речник 8, Пањ–Пч, гл. ур. Б. Бешлин, Нови Сад, 2025, 155. [A. Novakov, *Perić, Nićifor (Nikola)*, Srpski biografski rečnik 8, Panj–Pč, gl. ur. B. Bešlin, Novi Sad, 2025, 155.]
33. Иста, *Пећанац Милан*, Српски биографски речник 8, Пањ–Пч, гл. ур. Б. Бешлин, Нови Сад, 2025, 446. [Ista, *Pećanac Milan*, Srpski biografski rečnik 8, Panj–Pč, gl. ur. B. Bešlin, Novi Sad, 2025, 446.]
34. Ј. Павличић Шарић, *Баштина Богородице Љевишке и очување памћења*, Звечан, 2021. [J. Pavličić Šarić, *Baština Bogorodice Ljeviške i očuvanje pamćenja*, Zvečan, 2021.]
35. Д. Поповић, *Манастир Св. Тројице Русинице – успони и разарања*, Историјски часопис XLV–XLVI (2000), 31–48. [D. Popović, *Manastir Sv. Trojice Rusinice – usponi i razaranja*, Istorijski časopis XLV–XLVI (2000), 31–48.]
36. Д. Поповић, *Култ Светог Јоаникија Девичког*, Византијски свет на Балкану II, ур. Б. Крсмановић, Љ. Максимовић, Р. Радић, Београд, 2012, 607–623. [D. Popović, *Kult Svetog Joanikija Devičkog*, Vizantijski svet na Balkanu II, ur. B. Krsmanović, Lj. Maksimović, R. Radić, Beograd, 2012, 607–623.]
37. Љ. Поповић, *Српска црква у 1912/13. години (Кратак преглед Рашко-Призренске епархије)*, Српска теологија у двадесетом веку: истраживачки проблеми и резултати 13 (2013), 117–131. [Lj. Popović, *Srpska crkva u 1912/13. godini (Kratak pregled Raško-Prizrenske eparhije)*, Srpska teologija u dvadesetom veku: istraživački problemi i rezultati 13 (2013), 117–131.]
38. П. Пузовић, *Страдање свештеника Рашко-призренске епархије током Првог светског рата*, Богословље 77/1 (2018), 123–138. [P. Puzović, *Stradanje sveštenika Raško-prizrenske eparhije tokom Prvog svetskog rata*, Bogoslovlje 77/1 (2018), 123–138.]
39. М. Радојевић, *Поповић Јорго Ј.*, Споменица учитеља и учитељица изгинулим и помрлим у ратовима 1912–1918, друга књига, Београд, 1926, 106–107. [M. Radojević, *Popović Jorgo J.*, Spomenica učitelja i učiteljica izginulim i pomrlim u ratovima 1912–1918, druga knjiga, Beograd, 1926, 106–107.]
40. Н. Радосављевић, *Рашки, призренски и рашко-призренски митрополити 1766–1878*, *Ђурђеви ступови и Будимљанска епархија*, одг. ур. Б. Тодић, Беране–Београд, 2011, 655–671. [N. Radosavljević, *Raški, prizrenski i raško-prizrenski mitropoliti 1766–1878*, *Đurđevi stupovi i Budimljanska eparhija*, odg. ur. B. Todić, Berane–Beograd, 2011, 655–671.]

41. В. Стефановић Караџић, *Етнографски списи о Црној Гори*, Београд, 1985. [V. Stefanović Karadžić, *Etnografski spisi o Crnoj Gori*, Beograd, 1985.]
42. Б. Стојковић, *Манастир Девич од 1912. до 2012. године*, необјављена докторска дисертација, Универзитет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици – Филозофски факултет, Косовска Митровица, 2024. [B. Stojković, *Manastir Devič od 1912. do 2012. godine*, neobjavljena doktorska disertacija, Univerzitet u Prištini sa privremenim sedištem u Kosovskoj Mitrovici – Filozofski fakultet, Kosovska Mitrovica, 2024.]
43. Љ. Чолић, *Говор Боже Јокановића, протојереја Звечанског округа*, Косовско-метохијски зборник 2 (1998), 75–90. [Lj. Čolić, *Govor Bože Jokanovića, protojereja Zvečanskog okruga*, Kosovsko-metohijski zbornik 2 (1998),75–90.]
44. У. Шешум, *Границе Нишке епархије у 18. и 19. веку до 1834. године*, Црквене студије 15 (2018), 539–540. [U. Šešum, *Granice Niške eparhije u 18. i 19. veku do 1834. godine*, Crkvene studije 15 (2018), 539–540.]
45. М. Шупут, *Манастир Бањска*, Београд, 1989. [M. Šuput, *Manastir Banjska*, Beograd, 1989.]
46. D. Popović, *The Cult of St Petar of Korisa, Stages of Development and Patterns*, Balcanica – Annual of the Institute for Balkan Studies XXVIII (1997), 181–212.

"AN UNTENDED FIELD" – REPORTS OF DISTRICT ARCHPRISTS IN THE RAŠKA-PRIZREN EPARCHY IN 1914

Summary:

After the liberation of Old Serbia, through joint action between the Kingdom of Serbia and the Serbian Orthodox Church, an agreement was reached to send district archpriests to the newly liberated regions as a kind of auxiliary bodies of the diocesan administration, who would maintain order in the church, supervise the work of the clergy and ensure that the proper conduct of the church administration was adopted. In the Raška-Prizren diocese, at the end of 1913, the following were appointed: in the Prizren district, archpriest Kosta Jovanović from Rača, in the Kosovo district Dimitrije Pejović form Zaječar, and in Zvečan districtIgnjat Milivojević from Miloševac, while in the Raška and Prijepolje districts they were not appointed. The paper presents their reports, which were sent in February and June 1914 at the request of the Ministry. They are kept in the State Archives of Serbia, in the collection of the Ministry of Education. The reports testify to the situation in certain parts of the Raška-Prizren Diocese, the position and lack of education of priests, the lack of adequate administration, religious life, and material condition of churches.